

**TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
ÅBO YRKESHÖGSKOLA**

Noora Manninen

**EDUNVALVONTAVALTUUTUS JA
SEN VAIKUTUKSET HOLHOUSVI-
RANOMAISEN TOIMINTAAN**

Opinnäytetyö

**Liiketalouden koulutusohjelma
Huhtikuu 2009**

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 HOLHOUSVIRANOMAINEN JA EDUNVALVONTA	8
2.1 Laki holhoustoimesta	8
2.2 Edunvalvonta	9
2.3 Valvontakeinot	11
3 LAKI EDUNVALVONTAVALTUUTUKSESTA	13
3.1 Tarve ja lähtökohdat	13
3.2 Valtakirjan muutosäännökset	16
3.3 Valtuuttajan kelpoisuus	17
3.4 Valtuutettu, varavaltuutettu ja toissijainen valtuutettu	18
3.5 Valtuutetun kelpoisuus	19
3.6 Valtuutetun oikeudet	20
3.7 Valtuutetun velvollisuudet	22
3.8 Valtuutuksen lakkaaminen	24
3.9 Vahingonkorvausvastuu	25
4 HOLHOUSVIRANOMAISEN ROOLI EDUNVALVONTAVALTUUKSESSA	28
4.1 Valtuutuksen vahvistaminen	28
4.2 Merkintä holhousasioiden rekisteriin	33
4.3 Valvonnan mahdollisuus	35
5 HUOMIOITAVIA NÄKÖKOHTIA	39
5.1 Useat valtuutukset	39
5.2 Esteellisyysäännökset	40
5.3 Toimiohjeet	41

5.4 Toimenpiteet valtuutuksen lakattua	43
5.5 Kelpoisuudesta varmistuminen	44

6 JOHTOPÄÄTÖKSET 47

LÄHTEET 49

LIITTEET

- 1 Esteellisyyskaavio
- 2 Hakemus edunvalvontavaltuutuksen vahvistamiseksi
- 3 Lakiholhustoimesta 34 § kohdat 10 ja 13

TAULUKOT

1 Edunvalvonnan ja edunvalvontavaltuutuksen eroja	10
2 Tilivelvolliset edunvalvonnat vuosina 2000 - 2007	14
3 Yleisten edunvalvojien päämiesten määrä vuosina 2002 - 2007	14

Bioalat ja liiketalous	
Koulutusohjelma: Liiketalous	
Tekijä: Noora Manninen	
Työn nimi: Edunvalvontavaltuutus ja sen vaikutukset holhousviranomaisen toimintaan	
Suuntautumisvaihtoehto: Juridiikka	Ohjaaja: Liisa Sippel
Aika: Huhtikuu 2009	Sivumäärä: 50 + 4
<p>Opinnäytetyön tarkoituksena oli tarkastella 1.11.2007 voimaan tullutta Lakia edunvalvontavaltuutuksesta sekä pohtia sen vaikutuksia holhousviranomaisina toimivien maistraattien toimintaan. Aihetta rajattiin koskemaan vain niitä edunvalvontavaltuutuksia, jotka käsittävät valtuuttajan omaisuuden ja taloudellisten asioiden hoitamista. Työssä myös selvitettiin, miten tämä uusi edustusmuoto poikkeaa holhoustoimilain mukaisesta edunvalvonnasta.</p> <p>Opinnäytetyö pohjautui edunvalvontavaltuutuksesta sekä holhoustoimesta annettuihin lakeihin ja niiden vertailuun. Muuna aineistona käytettiin lakien esitöitä, aiheesta saatavilla ollutta kirjallisuutta sekä Turun seudun maistraatin holhoustoimen henkikirjoittajan ja esittelijän haastattelua.</p> <p>Edunvalvontavaltuutuksella henkilö voi etukäteen järjestää asioidensa hoidon siltä varalta, että hän myöhemmin menettää kykynsä hoitaa asioitaan esimerkiksi sairauden takia. Edunvalvontavaltakirjassa valtuuttaja itse nimeää valtuutetuksi valitsemansa luottohenkilön sekä määrittelee ne asiat, jotka valtuutus kattaa. Valtuutus astuu voimaan kun maistraatti on sen vahvistanut.</p> <p>Edunvalvontavaltuutus tarjoaa viranomaispainotteiselle edunvalvonnalle kevyemmän ja ihmisen itsemääräämisoikeutta kunnioittavamman vaihtoehdon. Tätä eivät kuitenkaan kaikki sitä tarvitsevat pääse hyödyntämään. Toimintakykynsä menettäneiden henkilöiden taloudellisen hyväksikäytön riskiltäkään ei edunvalvontavaltuutuksen avulla voida välttyä.</p>	
Hakusanat: Edunvalvontavaltuutus, holhousviranomainen, edunvalvonta, edunvalvontavaltakirja	
Säilytys: Turun ammattikorkeakoulun kirjasto	

Life Sciences and Business	
Degree programme: Business	
Author: Noora Manninen	
Title: Continuing Power of Attorney and It's Effects on Guardianship Authority	
Specialization line: Law	Instructor: Liisa Sippel
Date: April 2009	Total number of pages: 50 + 4
<p>The purpose of this Bachelor's thesis was to examine The Act on Continuing Power of Attorney which came into force in November 2007. The goal of this thesis was also to consider the law's effects on local guardianship authorities which are the register offices. The subject was narrowed to cover only those continuing powers of attorney which authorize the donee to deal with matters concerning the donors property and other financial affairs. In addition, the goal of this thesis was to introduce the differences between continuing power of attorney and guardianship.</p> <p>This Bachelor's thesis was based on The Act on Continuing Power of Attorney and on The Guardianship Services Act and on the comparison of these two laws. Other sources which have been used on this thesis are interviews, litterature available on the subject and legislative history.</p> <p>By drawing up a continuing power of attorney humans can make sure that their affairs will be taken care of if they lose their capacity to take care of them themselves. In the power of attorney, a doner appoints the donee and defines the scope of the power of attorney. The power of attorney comes into force on confirmation by the Register Office.</p> <p>Continuing power of attorney is a lighter alternative to guardianship which is quite heavily regulated and supervised by authorities. It also puts more weight to humans' right of self-determination. Unfortunately, all of those who are need of this can not utilize the continuing power of attorney. Exploitation of those whose functional capacity is deteriorating can not be avoided even with this new opportunity.</p>	
Keywords: Continuing power of attorney, guardianship, guardianship authority	
Deposit at: Turku University of Applied Sciences Library, Lemminkäisenkatu	

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni tavoitteena on tarkastella 1.11.2007 voimaan tullutta Lakia edunvalvontavaltuutuksesta ja sen vaikutuksia. Edunvalvontavaltuutuksella ihmiset voivat valtuuttaa tahtonsa mukaisesti mieleisensä henkilön hoitamaan asioitaan siltä varalta, että tulevat esimerkiksi sairauden vuoksi kykenemättömiksi huolehtimaan omista asioistaan. Valtuutus tehdään etukäteen ja se astuu voimaan vasta, kun henkilön toimintakyky on heikentynyt niin, ettei hän itse voi asioitaan enää hoitaa. Jotta edunvalvontavaltuutuksen mahdollisuuksien pohtiminen olisi mielekäästä, pitää sitä verrata holhoustoimesta annetussa laissa säänneltyyn edunvalvontaan. Työssäni tulen siksi myös suppeasti esittelemään holhousviranomaisen roolin edunvalvojien toimintaa valvovana viranomaisena sekä perehtymään niihin eroavaisuuksiin, joiden osalta Laki edunvalvontavaltuutuksesta poikkeaa tästä valvonnasta. Työni rajaan käsittelemään vain niitä edunvalvontavaltuutuksia, jotka oikeuttavat edustamaan valtuuttajaa tämän taloudellisissa asioissa.

Työpaikallani Turun seudun maistraatissa edunvalvontavaltuutuksen mukanaan tuomat muutokset puhuttavat päivittäin. Siksi pyrinkin tuomaan esiin uudesta laista sen mahdolliset sudenkuopat, pohtimaan esille tulleisiin ongelmiin ratkaisuehdotuksia sekä tarkastelemaan aihetta myös maistraattien tehtäviin ja työnjakoon vaikuttavana uudistuksena.

Opinnäytetyöni aihe on erittäin ajankohtainen, sillä tätä kirjoittaessani Laki edunvalvontavaltuutuksesta on ehtinyt olla voimassa vasta runsaan vuoden. Kokemusperäistä tietoa edunvalvontavaltuutuksesta ei vielä valitettavasti juurikaan ole, mutta pyrin sen mahdollisia vaikutuksia kartoittamaan haastattelemalla lain keskeisiä soveltajia, maistraatin holhoustoimen virkamiehiä. Käytännön kokemusten puuttuessa kyselytutkimuksen teettäminen ei lain ensiaskeleilla ole tarkoituksenmukaista, joten työni keskeisen sisällön tuleekin muodostamaan Laki edunvalvontavaltuutuksesta esitöineen, aiheesta kirjoitetut artikkelit, Tuomo Antilan teos Edunvalvontavaltuutus sekä oikeustieteiden tohtorin Eva Gottbergin aiheesta pitämä täydennyskoulutus.

Kuten kaikilla liiketoimintaa harjoittavilla yrityksillä, myös valtion hallinnolla on tulostavoitteet, joiden saavuttaminen edellyttää onnistunutta resurssien jakamista ja työn tehostamista. Opinnäytetyöni tavoitteena on myös pohtia niitä mahdollisia työn määrällisiä muutoksia, joihin maistraattien tulisi varautua edunvalvontavaltuutusten yleistyessä ja perinteisten edunvalvontojen vähentyessä. Hätäisesti voisi ajatella viranomaisen työn helpottuvan valvontatehtäviä vähentävien valtuutusten myötä, mutta ainakin lain ensiaskeleilla saattaa sen vaikutus olla jopa päinvastainen. Kaikkien mahdollisten työn painottumiseen vaikuttavien seikkojen täsmällinen ennustaminen lienee mahdotonta, mutta niiden ennakointi tuo lisäarvoa toiminnan suunnitteluun jo nyt.

2 HOLHOUSVIRANOMAINEN JA EDUNVALVONTA

2.1 Laki holhoustoimesta

Holhouslainsäädännön kokonaisuudistus tapahtui joulukuussa 1999. Vanhaa Holhouslakia ehdittiin noudattaa runsaat sata vuotta. Lakimuutoksen yhteydessä luovuttiin leimaavista termeistä holhooja, holhottava sekä holhous ja korvattiin ne edunvalvojalalla, päämiehellä ja edunvalvonnalla. Lain muutoksen myötä maistraateista tuli edunvalvojien toimintaa valvovia viranomaisia kuntien holhouslautakuntien sijaan. Tällä hetkellä Suomessa on 24 maistraattia, joilla on yhteensä 54 toimipistettä. Ahvenanmaalla maistraatin tehtävät kuuluvat lääninhallitukselle.

Holhoustoimen tarkoituksena on valvoa niiden henkilöiden etua, jotka eivät itse voi huolehtia taloudellisista asioistaan. Lähtökohtana on edunvalvojan määrääminen. Jos edunvalvojan määrääminen ei riitä turvaamaan päämiehen etua, voidaan tämän toimintakelpoisuutta rajoittaa. (Laki holhoustoimesta 18 §.) Päämiehiä ovat tavanomaisesti omaisuutta saaneet alaikäiset, kehitysvammaiset, dementoituneet vanhukset ja muut neurologisista sairauksista kärsivät henkilöt. Edunvalvoja voidaan määrätä myös poissaolevalle, mikäli se on tarpeen esimerkiksi perinnönjaon toimittamiseksi.

Alaikäiset ovat vajaavaltaisia ja heidän edunvalvojiaan ovat lain mukaan heidän huoltajansa. Täysi-ikäisen edunvalvojana toimii joko holhousviranomaisen tai käräjäoikeuden määräämä henkilö. (HolTL 4 §.) Mikäli edunvalvojan määrääminen täysi-ikäiselle ei yksin riitä turvaamaan päämiehen etua, voi käräjäoikeus rajoittaa hänen toimintakelpoisuuttaan. Tuomioistuin voi määrätä, että päämies voi tehdä tiettyjä oikeustoimia tai vallita tiettyä omaisuuttaan vain yhdessä edunvalvojansa kanssa tai ettei hänellä ole kelpoisuutta tehdä lainkaan tiettyjä oikeustoimia tai vallita tiettyä omaisuuttaan. Jos nämäkään keinot eivät riitä, voi käräjäoikeus julistaa henkilön vajaavaltaiseksi. Vajaavaltaiseksi julistaminen tarkoittaa henkilön oikeustoimikelpoisuuden menettämistä. Kenenkään toimintakelpoisuutta ei kuitenkaan tule rajoittaa enempää kuin hänen etujensa suojaamiseksi on tarpeen. (HolTL 18 §.)

2.2 Edunvalvonta

Edunvalvojan tehtävänä on edustaa päämiestä tämän omaisuutta ja taloudellisia asioita koskevissa oikeustoimissa ja käräjäoikeuden päätöksellä myös tämän henkilöä koskevissa asioissa, mikäli hän ei itse niiden merkitystä kykene ymmärtämään. Edunvalvojalla ei kuitenkaan ole kelpoisuutta tehdä päämiehensä puolesta tiettyjä erityisen henkilökohtaisia oikeustoimia, kuten esimerkiksi tehdä tai peruuttaa testamenttia tai antaa suostumusta avioliittoon. (HolTL 29 §.) Edunvalvoja ei myöskään saa lahjoittaa päämiehensä omaisuutta. Edunvalvojan oikeutta on rajoitettu myös säätämällä tietyt oikeustoimet luvanvaraisiksi. Mikäli edunvalvoja tekee tällaisen oikeustoimen hake-matta siihen holhousviranomaisen lupaa, ei oikeustoimi sido päämiestä, ellei maistraatti hyväksy oikeustoimea jälkikäteen. (HolTL 36 §.) Omaisen toimiessa edunvalvojana ei aina pelkkä maistraatin luvan hakeminen riitä. Läheinen edunvalvoja on usein jäävi, sillä edunvalvoja ei saa edustaa päämiestä, mikäli oikeustoimen vastapuolena on edunvalvoja itse, edunvalvojan puoliso tai lapsi taikka joku, jota edunvalvoja edustaa. Edunvalvoja on muutoinkin asiassa jäävi, jos hänen ja hänen päämiehensä edut ovat ristiriidassa keskenään. (HolTL 32 §). Tällöin oikeustoimen tekemiseen täytyy hakea maistraatin hyväksymä edunvalvojan sijainen.

Edunvalvojan on hoidettava päämiehen omaisuutta siten, että se on käytettävissä päämiehen hyödyksi. Muun kuin päämiehen tarpeisiin menevän omaisuuden säilymisestä on oltava riittävä varmuus ja sille tulee saada kohtuullinen tuotto. (HolTL 39 §.) Käytännössä varojen sijoittaminen korkeakorkoiselle tilille on hyvä esimerkki pykälän tarkoittamasta riskittömästä sijoituksesta. Edunvalvoja on velvollinen pitämään kirjaa päämiehen varoista, veloista sekä tilikauden tapahtumista ja toimittamaan vuosittain tämän tilin holhousviranomaisen tarkastettavaksi (HolTL 50 § ja 51 §). Holhousviranomaisen voi kuitenkin hakemuksesta myöntää vuotta pidemmän tilikauden tai jopa vapauttaa edunvalvojan tilintekovelvollisuudesta, mikäli nämä toimenpiteet eivät vaaranna päämiehen etua. Edunvalvonnan päättymisen jälkeen annetavan päätöstilin laatimisvelvollisuudesta ei edunvalvojaa kuitenkaan voida vapauttaa.

Tilinpitovelvollisuutta ei ole niistä alaikäisten edunvalvonnoista, joita ei ole täytynyt merkitä holhousasioiden rekisteriin (HolTL 51 §). Alaikäisten edunvalvonta merkitään rekisteriin, mikäli alaikäisen omaisuuden bruttoarvo on suurempi kuin 15 000 euroa (Asetus holhustoimesta 10.9.1999/889 4 §). Yleisimmin alaikäisille tämän suuruinen omaisuus tulee perintönä tai lahjana. Useasti omaisuutta kertyy myös henkivakuutus-korvauksista, jos toinen vanhempi kuolee ennen lapsen täysi-ikäistymistä.

Edunvalvonnalla ja edunvalvontavaltuutuksella on pitkälti samanlaiset tavoitteet. Molempien tarkoituksena on turvata toimintakyvyttömän henkilön etu. Näillä kahdella etuja suojaavalla instituutiolla on kuitenkin paljon terminologisia, periaatteellisia sekä asiallisia eroja, joista merkittävimmät on poimittu taulukoon 1.

Taulukko 1. Edunvalvonnan ja edunvalvontavaltuutuksen eroja

	Edunvalvonta	Edunvalvontavaltuutus
Pääsääntöisesti sovellettava laki	Laki holhustoimesta	Laki edunvalvontavaltuutuksesta
Henkilö, jonka taloudellisia asioita hoidetaan	Päämies	Valtuuttaja
Henkilö, joka edustaa päämiestä/valtuuttajaa	Edunvalvoja	Edunvalvontavaltuutettu
Henkilö, joka esteellisyytilanteessa edustaa päämiestä/valtuuttajaa	Edunvalvojan sijainen	Varavaltuutettu
Dokumentti, jolla edunvalvoja/valtuutettu todistaa kelpoisuutensa	Holhousrekisteriote (+ maistraatin/käräjäoikeuden päätös)	Edunvalvontavaltakirja (+ maistraatin vahvistamispäätös)
Edunvalvojaksi/valtuutetuksi määrätään	Edunvalvojaksi esitetty läheinen tai yleinen edunvalvoja (virkamies)	Valtuuttajan itse valitsema luottohenkilö, aina luonnollinen henkilö
Maistraatille säädetyn valvontavelvollisuuden toteuttaminen	Omaisuusluettelon, vuositilien ja päätöstilin tarkastus, lupa-kontrolli	Omaisuusluettelon tarkastus

2.3 Valvontakeinot

Holhustoimesta annetun lain kuudennessa luvussa säädetään holhousviranomaisen valvontavelvollisuudesta. Käytännössä valvontaa toteutetaan jo ennen edunvalvonnan alkua. Maistraatti tutkii edunvalvonnan tarpeen saatuaan hakemuksen tai ilmoituksen edunvalvonnan tarpeesta olevasta henkilöstä. Tässä yhteydessä kuullaan päämiestä, mikäli tämä ymmärtää edunvalvonnan merkityksen, sekä varataan hänen puolisolleen ja lapsilleen tilaisuus tulla kuulluksi. Myös edunvalvojaksi esitettyä yksityishenkilöä kuullaan. Mikäli tämän selvityksen jälkeen maistraatti katsoo, että päämies on edunvalvonnan tarpeessa, tekee se edunvalvojan määräämistä koskevan hakemuksen käräjäoikeuteen. Jos päämies ymmärtää asian merkityksen ja toimii asiassa itse hakijana, voi maistraatti määrätä edunvalvojan. Edellytyksenä edunvalvonnan alkamiselle on edunvalvojaksi esitetyn antama suostumus tehtävään.

Edunvalvojaksi määrätyn on kolmen kuukauden kuluessa tehtävänsä alkamisesta annettava holhousviranomaiselle luettelo päämiehensä varoista ja veloista, jotka ovat edunvalvojan hoidettavana (HolTL 48 §). Omaisuusluettelon yhteydessä maistraattiin tulee toimittaa myös tarvittavat liitteet, joista luettelossa ilmoitetut seikat ovat tarkistettavissa. Maistraatin tarkastama omaisuusluettelo toimii pohjana pysyväisluonteisen valvonnan mahdollistavalle vuositilikontrollille. Edunvalvojan on toimitettava vuosittain tili päämiehensä omaisuuden hoidosta maistraatin tarkastettavaksi. Hän on myös velvollinen pyynnöstä toimittamaan kaikki tehtävänsä liittyvät tiedot, tositteet ja asiakirjat. (HolTL 56 §.) Maistraatin on valvontatehtävää toteuttaakseen tarkastettava, onko omaisuutta hoidettu päämiehen edun mukaisesti, onko päämiehelle luovutettu kohtuulliset käyttövarat sekä onko tili laadittu oikein (HolTL 56 §). Tarkastuksen yhteydessä maistraatti ottaa kantaa myös mahdolliseen palkkio- ja kulukorvausvaatimukseen. Muulla kuin lapsensa edunvalvojana toimivalla vanhemmalla on oikeus saada tehtävänsä laatuun ja laajuuteen sekä päämiehen varoihin nähden kohtuullisena pidettävä palkkio (HolTL 44 §). Maistraatti voi siis kohtuullistaa esitettyä palkkiovaatimusta, mikäli palkkio nousee kohtuuttoman korkeaksi ottaen huomioon edunvalvojan teh-

tävän laatu ja laajuus (Oikeusministeriön ohje 3927/33/2001 edunvalvojan palkkion määräytymisestä).

Holhousviranomaisen suorittaa valvontatehtäväänsä myös lupakontrollin avulla. Holhousoimesta annetun lain 34 §:ssä on lueteltu ne oikeustoimet, joita edunvalvojalla ei ole oikeutta tehdä päämiehensä puolesta ilman holhousviranomaisen lupaa. Luvanvaraisiksi on säädetty mm. perinnönjakosopimuksen tekeminen, perinnöstä luopuminen sekä kiinteän omaisuuden luovuttaminen ja hankkiminen. Myös lainan ottaminen sekä rahalainan antaminen vaativat holhousviranomaisen luvan. Lupahakemuksen yhteydessä maistraatti tutkii, että suunniteltu oikeustoimi on päämiehen edun mukainen.

Edellä mainittujen valvontakeinojen lisäksi holhousviranomaisen tekee neljän vuoden välein edunvalvonnan tarpeen määräaikaisselvityksen täysi-ikäisistä päämiehistä. Mikäli edunvalvonnalle ei ole enää tarvetta, voidaan edunvalvoja vapauttaa tehtävästään. Useimmin edunvalvonta kuitenkin päättyy päämiehen kuollessa tai tullessa täysi-ikäiseksi.

3 LAKI EDUNVALVONTAVALTUUTUKSESTA

3.1 Tarve ja lähtökohdat

Laki edunvalvontavaltuutuksesta tuli voimaan 1.11.2007. Lailla pyrittiin tarjoamaan viranomaispainotteista edunvalvontaa lievempi vaihtoehto asioiden hoitoa varten. Voimassa olleessa laissa ei ennen marraskuuta 2007 ollut säännöksiä valtuutuksesta, joka astuisi voimaan vasta, kun ihminen on tullut kykenemättömäksi hoitamaan asioitaan (HE 52/2006 Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi edunvalvontavaltuutuksesta sekä holhoustoimesta annetun lain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta, 5). Kyse ei kuitenkaan ole täysin ainutlaatuisesta mahdollisuudesta. Ihmiset ovat aiemminkin voineet etukäteen varautua mahdolliseen toimintakyvyttömyyteensä esimerkiksi laatimalla hoitotestamentin. Hoitotestamentissa voidaan kuitenkin valtuuttaa tietty henkilö tekemään ainoastaan valtuuttajan hoitoa koskevia päätöksiä, ei taloudellisia. Toinen mahdollisuus on ollut valtuuttaa henkilö edustamaan valtuuttajaa valtakirjasta ilmenevin oikeuksin. Tällainen perinteinen valtuutus astuu kuitenkin voimaan heti valtakirjan luovuttamishetkellä, jolloin valtuuttaja on vielä toimintakykyinen. Pääsääntöisesti oikeustoimilain mukainen valtuutus pysyy voimassa, vaikka valtuuttaja menettäisi kykynsä hoitaa asioitaan valtuutuksen antamisen jälkeen (Mäki-Petäjä-Leinonen 2006, 154). Gottberg (luento 13.2.2008 Edunvalvonnan ajankohtaiset ongelmat) kuitenkin muistuttaa, että edunvalvontavaltuutettu voi toimivaltansa puitteissa peruuttaa tällaisen valtuutuksen, samoin kuin valtuuttaja itse olisi toimintakykyisenä voinut.

Laille oli myös taloudellinen tarve. Holhouslainsäädännön kokonaisuudistuksen jälkeen edunvalvontojen määrä on kasvanut jatkuvasti. Vuonna 2000 Suomessa oli 44 000 tilivelvollista edunvalvontaa, vuonna 2005 niiden määrä oli jo 58 400 (Taulukko 2) ja vuonna 2008 niitä oli runsas 62 000. Holhousviranomaisen työmäärä on siis kasvanut merkittävästi muutamassa vuodessa, mutta henkilöstön määrää ei ole lisätty samassa suhteessa (HE 52/2006, 8).

Taulukko 2. Niiden edunvalvontojen määrä, joiden osalta edunvalvojalla on velvollisuus antaa maistraatille tili vuosina 2000 - 2005 (HE 52/2006, 4).

Vuosi	2000	2002	2004	2005
Edunvalvontoja	44000	51600	56000	58400

Maistraatit eivät ole ainoita viranomaisia, joille edunvalvontojen määrän valtava kasvu asettaa lisäresurssien tarpeen. Käräjäoikeuksille tehtävien edunvalvontahakemusten sekä kuntien virkamiehinä toimivien yleisten edunvalvojien päämiesten määrä on samalla lisääntynyt (Taulukko 3). Väestön vanhentuminen on eräs merkittävimmistä syistä edunvalvontojen lisääntymiselle. Tutkimusten perusteella on arvioitu, että yli 65-vuotiaista suomalaisista 450 000 kärsii ajoittain muistihäiriöistä (Mäki-Petäjä-Leinonen 2006, 149). Suurten ikäluokkien vanhetessa myös edunvalvontojen määrän voidaan arvioida kasvavan miltei räjähdysmäisesti. Lienee siis perusteltua väittää, ettei edunvalvontojen määrän kasvulle olisi näkyvissä loppua ilman uutta lainsäädäntöä. Vantaan kaupungin yleisen edunvalvojan, Margit Mäkelän mukaan myös tietoisuus kuntien tarjoamista edunvalvontapalveluista on lisääntynyt. Kasvavaksi päämiesryhmäksi Mäkelä mainitsee alle 65-vuotiaat eläkeläiset. (Puusaari 2008, 11.) Mikäli edunvalvontavaltuutukset yleistyvät korvaten edunvalvonnat, saattaa viranomaisten työmäärä kääntyä jonkin ajan kuluttua laskuun.

Taulukko 3. Yleisten edunvalvojien päämiesten määrä vuosina 2002 - 2007 (HE 45/2008 Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi holhoustoimen edunvalvontapalveluiden järjestämisestä sekä holhoustoimesta annetun lain 8 §:n ja valtion oikeusaputoimistoista annetun lain 6 §:n muuttamisesta, 4).

	1.3.2002	1.3.2003	1.3.2004	1.3.2005	1.3.2006	1.3.2007
Päämiehet	20229	22186	24195	26642	28071	30053

Yhteiskunnallisten resurssien säästämisen lisäksi uudella lailla edunvalvontavaltuutuksesta pyrittiin korostamaan myös ihmisten itsemääräämisoikeutta. Antila (2007, 4) toteaaakin holhousoikeuden ensisijaisen periaatteen olevan päämiehen ihmisarvon ja perusoikeuksien kunnioittamisen. Siksi päämiehen itsemääräämisoikeus on pyrittävä säilyttämään mahdollisimman laajana.

Itsemääräämisoikeuden toteutumisen kannalta Antilan (2007, 6) mukaan uuden lain keskeiset elementit ovat seuraavat:

- valtuuttaja itse nimeää valtuutetun
- valtuuttaja itse määrittelee ne asiat, jotka kuuluvat valtuutuksen piiriin
- valtuuttaja itse voi vaikuttaa siihen kuinka intensiivisesti maistraatti valvoo valtuutetun toimintaa.

Mäki-Petäjä-Leinosen (2007, 15) mukaan ennakoiva vanhuusajan suunnittelun mahdollisuus edistää itsemääräämisoikeuden ja oikeusturvan toteutumista. Edunvalvontaan verrattuna edunvalvontavaltuutuksesta annetun lain edut ovat merkittävät. Sarja (2007, 382) muistuttaa, että lievimmilläänkin edunvalvonnalla puututaan ihmisten itsemääräämisoikeuteen. Henkilö voi pyytää edunvalvojan määräämistä itselleen, mutta määrääminen edellyttää edunvalvonnan tarpeen olemassaoloa jo määräämisajankohdalla. Edunvalvontavaltuutuksen avulla henkilö voi etukäteen järjestää asioidensa hoidon sen varalta, että hän myöhemmin tulee kykenemättömäksi huolehtimaan asioistaan sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi. Valtuutusta ei kuitenkaan voida tehdä esimerkiksi poisolon varalle. (HE 52/2006, 16). Vaikka vanheneva väestö ei suinkaan ole ainoa intressiryhmä, jolle uusi oikeudellinen instituutio on suunnattu, on se todennäköisesti merkittävin. Vanhetessaan ihmisen toimintakyky väijäämättä heikkenee, ja avun tarve kasvaa. Onkin arvioitu, että vuonna 2020 yli 65-vuotiaiden osuus väestöstämme on jo 23 % kun vuonna 2006 osuus oli 16 % (Lakivaliokunnan mietintö 29/2006, 2).

Niin edunvalvonnan kuin edunvalvontavaltuutuksenkin tärkeimpänä tavoitteena on suojella ja turvata taloudellisen toimintakykynsä menettäneiden henkilöiden etu. Elämäntavan muuttuessa aina vain yksilöllisemmäksi ei perhe- tai muun yhteisön tarjoama tuki ja turva ole enää itsestänselvyys. Dementoituvien ihmisten taloudellinen hyväksikäyttö onkin surullisen yleistä. Alzheimer-liiton tekemän selvityksen mukaan jopa 70 % vastanneista muistihoitajista oli työssään havainnut dementoituvien asemaan kohdistuvaa väärinkäyttöä (Mäki-Petäjä-Leinonen, Juva & Pirttilä 2006, 946).

3.2 Valtakirjan muotosäännökset

Edunvalvontavaltuutukselle on asetettu tavallista valtakirjaa tiukemmat muotosäännökset. Muotovaatimukset ovat pitkälti samansisältöiset testamentin muotovaatimusten kanssa. Edunvalvontavaltuutus pitää tehdä kirjallisesti kahden esteettömän todistajan läsnä ollessa. Huomioitavaa kuitenkin on, että valtuutuksen todistajien tulee olla täysi-ikäisiä, kun taas testamentin on kelpoinen todistamaan 15 vuotta täyttänyt. Todistajien esteellisyydestä seuraa koko valtakirjan pätemättömyys. Valtuuttajan pitää allekirjoittaa valtuutus, ja todistajien on todistettava valtakirja omilla allekirjoituksillaan. Todistajien täytyy tietää kyseessä olevan edunvalvontavaltuutuksen, mutta sen sisältöä ei todistajille tarvitse ilmaista. (Laki edunvalvontavaltuutuksesta 25.5.2007/648 6 §.) Asiakirjan luonteen tunteminen ei aiheuta ongelmia, jos kyseessä on niinkin tavanomainen asiakirja kuin testamentti. Edunvalvontavaltuutus taas on huomattavasti tuntemattomampi oikeudellinen väline, ettei sen luonteen tuntemista voida pitää itsestään selvyytenä. Valtuuttajalle itselleen tämä tarkoittaa laajaa informointivelvollisuutta. Valtuutusta vahvistettaessa on lähes mahdotonta arvioida, tiesivätkö todistajat, mitä edunvalvontavaltuutus tarkoittaa. Valtakirjan edunvalvontavaltuutusta varten voi toki laatia kuka tahansa, mutta todennäköisesti valtaosa niistä käydään teettämässä asianajotoimistoissa testamenttien tapaan. Valtakirjan voi teettää myös muualla, esimerkiksi pankeissa (Rantala 2008, 45).

Valtuutuksen todistajien pitää tehdä valtakirjaan merkintä valtuuttajan kyvystä ymmärtää valtakirjan merkitys, mikäli heidän mielestään asialla saattaa olla vaikutusta asiakirjan pätevyyteen (EVVL 7 §). Suositeltavaa tämä olisi etenkin silloin, kun kyseessä on varsin iäkäs valtuuttaja. Hallituksen esityksen mukaan hyvänä käytäntönä voisi olla liittää valtakirjaan todistajien lausuman lisäksi lääkärinlausunto valtuuttajan terveydentilasta valtuuttamishetkellä. (HE 52/2006, 20.) Koska valtuutus astuu voimaan vasta valtuuttajan tultua toimintakyvyttömäksi, on hänen ymmärryskyvystään allekirjoitushetkellä mahdotonta muutoin varmistua jälkikäteen. Liitteenä oleva lääkärinlausunto paitsi helpottaisi holhousviranomaisen kannanottoa valtakirjan pätevy-

destä, myös vähentäisi mahdollisia riitaisuuksia ja epäselvyyksiä esimerkiksi omaisten kesken.

Valtakirjasta edunvalvontavaltuutusta varten on käytävä ilmi valtuuttajan ja valtuutetun henkilöllisyys, valtuuttamistarkoitus, ne asiat, joissa valtuutetulla on edustus oikeus sekä määräys valtuutuksen voimaan tulemisesta (EVVL 6 §). Mikäli valtuuttaja tahtoo nimetä myös varavaltuutetun tai toissijaisen valtuutetun, täytyy heidänkin henkilöllisyytensä käydä asiakirjasta ilmi. Jotta edunvalvontavaltuutus voitaisiin vahvistaa, on tätä varten tehty valtakirja pitänyt allekirjoittaa 1.11.2007 tai sen jälkeen (Antila 2007, 59). Suositeltavaa olisi, että valtuuttaja luovuttaisi edunvalvontavaltakirjan valtuutetulle heti sen allekirjoittamisen jälkeen, jotta valtakirja varmasti löytyisi vahvistamishetken tullessa ajankohtaiseksi. Näin voitaisiin myös varmistua siitä, ettei valtuutetuksi ehdottaminen tule kenelläkään yllätyksenä.

3.3 Valtuuttajan kelpoisuus

Edunvalvontavaltakirjan voi tehdä 18 vuotta täyttänyt henkilö, joka ymmärtää valtakirjan merkityksen. Valtuutuksen tekijältä siis edellytetään oikeustoimikelpoisuutta. (HE 52/2006, 19.) Hallituksen esityksessä otetaan kuitenkin erikseen kantaa kelpoisuuteen valtakirjan tekemiseen sillä hetkellä, jolloin edellytykset valtakirjan vahvistamiseen ovat jo olemassa. Yksittäistapauksessa esimerkiksi potilas, jonka dementia on lievässä vaiheessa, on pääsääntöisesti oikeustoimikelpoinen ja voi edunvalvontavaltuutuksen tehdä (Antila 2007, 34). Näissä tapauksissa valtuutus voidaan vahvistaa heti sen antamisen jälkeen (HE 52/2006, 19). Oikeustoimikelpoisuuden edellyttämisestä seuraa, etteivät esimerkiksi alaikäiset ja kehitysvammaiset, joiden kehitystaso ei vastaa täysi-ikäisen kehitystasoa, voi edunvalvontavaltuutusta hyödyntää. Muistutettakoon, että juuri alaikäisten ja kehitysvammaisten edunvalvonnot muodostavat suuren osuuden niin maistraattien kuin edunvalvojienkin työsarasta. Tämä kuitenkin on se ryhmä, jolle mielestäni lievennettyä valvontaa kaivattaisiin. Vaikuttaa kohtuuttomalta edellyttää esimerkiksi täysi-ikäisen kehitysvammaisen edunvalvojana toimivalta vanhemmalta selvitystä lapsensa kansaneläkkeen käytöstä, varsinkin, jos vanhemmat vielä tarjoa-

vat tälle asunnon, ruoan ja ympärivuorokautisen hoidon. Samanlainen epäkohta mielestäni on tietyissä tapauksissa alaikäiselle lapselleen säästäneet vanhemmat, jotka lapsen omaisuuden lisääntyä joutuvat tilivelvollisiksi itse säästämästään omaisuudesta.

3.4 Valtuutettu, varavaltuutettu ja toissijainen valtuutettu

Laki edunvalvontavaltuutuksesta perustuu pitkälti ihmisen itsemääräämisoikeuden korostamiseen. Siksi valtuutetulle ei ole asetettu laissa muita kelpoisuusvaatimuksia, kuin että hänen täytyy olla luonnollinen henkilö (Antila 2007, 25). Näin ollen esimerkiksi omaisuudenhoitoyhtiö tai kaupungin yleinen edunvalvoja virkansa puolesta ei voi toimia edunvalvontavaltuutettuna. Valtuutettu toki voi valtuuttajan toiveiden mukaisesti antaa varojen hoidosta toimeksiannon esimerkiksi omaisuudenhoitoyhtiölle. Edellytys luonnollisen henkilön valintaan valtuutetuksi on ymmärrettävää, sillä valtuutuksen antaminen perustuu nimenomaan valtuuttajan ja valtuutetun väliseen luottamussuhteeseen. Eroavaisuutena tavallisiin valtakirjoihin on huomioitava, että valtuutettu ei voi siirtää edunvalvontavaltuutusta varten annettua valtakirjaa määräämälleen henkilölle missään olosuhteissa. (HE 52/2006, 20.)

Valtuuttaja voi halutessaan nimetä useita valtuutettuja (Antila 2007, 27). Hän voi esimerkiksi valtuuttaa toisen edustamaan häntä taloudellisissa ja toisen henkilöä koskevissa asioissa, kuten hoitotoimenpiteistä päättämisessä. Estettä ei Antilan (2007, 27) mukaan ole myöskään sille, että useammalle valtuutetulle annetaan sama tehtävä.

Suosittelavaa on, että valtakirjassa nimetään varavaltuutettu niiden tilanteiden varalle, että varsinainen valtuutettu jostain syystä estyy tilapäisesti hoitamasta tehtävänsä. Toissijainen valtuutettu taas nimetään siltä varalta, että varsinainen valtuutettu luopuu tehtävästään, ei ota sitä lainkaan vastaan tai tulee muutoin pysyvästi estyneeksi hoitamasta sitä, esimerkiksi vakavan sairauden tai kuoleman takia. (EVVL 4 §.)

Mikäli varsinaiseksi valtuutetuksi on nimetty omainen, on valtakirjaa laatiessa syytä kiinnittää erityistä huomiota varavaltuutetun esteettömyyteen. Valtuutettu ei saa edustaa valtuuttajaa, mikäli vastapuolena on esimerkiksi valtuutettu itse, tämän puoliso, lapsi, sisarus tai vanhempi (Liite 1). Valtuutettu ei myöskään saa edustaa valtuuttajaa, mikäli heidän etunsa muusta syystä saattavat joutua ristiriitaan keskenään. (EVVL 17 §). Mikäli valtuutettu esteellisyydestään huolimatta tekee oikeustoimen valtuuttajan puolesta, ei tämä sido valtuuttajaa (HE 52/2006, 27). Omaisvaltuutettu saattaa olla esteellinen esimerkiksi kuolinpesän toimissa ja lahjoituksissa. Jollei näiden tapausten varalle ole nimetty esteetöntä varavaltuutettua, noudatetaan soveltuvin osin holhous-toimesta annetun lain säännöksiä. Oikeustoimeen voidaan siis määrätä valtuutetun tehtäviä hoitamaan edunvalvoja, jolla on vain samat valtuudet kuin holhous-toimesta annetun lain mukaisella edunvalvojalla. (Gottberg, luento 13.2.2008.) Näin ollen esimerkiksi lahjoitukset ovat kiellettyjä, ja perinnönjakosopimuksen tekeminen maistraa-tin luvanvaraista. Gottberg (luento 13.2.2008) painottaa, ettei edunvalvontavaltuutuk-sella ehkä lainkaan saavuteta valtuuttajan tavoitteita, mikäli esteellisyyssäännökset jätetään huomiotta.

3.5 Valtuutetun kelpoisuus

Edunvalvontavaltuutetulla on oikeus edustaa valtuuttajaa kelpoisuutensa ja toimival-tansa puitteissa. Edunvalvontavaltakirjan määräykset määrittelevät valtuutetun kelpoi-suuden rajat. Valtuutetulla on siis valta tehdä kelpoisuutensa puitteissa oikeustoimia ja muita päätöksiä valtuuttajaa sitovasti. (EVVL 14 §.)

Valtuutetun toimivalta taas muodostuu sen perusteella, mitä valtuuttaja ja valtuutettu ovat keskenään sopineet. Valtuuttaja voi antaa valtuutetulle erilliset toimiohjeet, joita ei välttämättä kirjata suoraan valtakirjaan ja jotka eivät näin tule kolmannen tietoon. Valtuutettu voi valtakirjan esittämällä todistaa kelpoisuutensa edustaa valtuuttajaa.

Antila (2007, 85) muistuttaa, että jokaisella on lisäksi oikeus saada holhousasioiden rekisteristä tieto siitä:

- onko henkilöllä voimassa oleva edunvalvontavaltuus
- kuka henkilön valtuutettuna toimii
- mikä on valtakirjassa vahvistettu valtuutetun tehtävä.

Kelpoisuuden ylittämisestä seuraa oikeustoimen pätemättömyys (EVVL 15 §). Sivullinen, joka on tehnyt tällaisen oikeustoimen valtuutetun kanssa, ei saa vilpittömän mielen suojaa, vaikkei hän tiennyt eikä hänen pitänytkään tietää kelpoisuuden ylittämisestä (Antila 2007, 89).

Toimivallan ylittämisen seurauksena ei sitä vastoin ole oikeustoimen pätemättömyyttä, koska toimiohjeet on luotu valtuuttajan ja valtuutetun kesken eikä niitä kirjata suoraan valtakirjaan. Jos valtuutettu siis tekee kelpoisuutensa puitteissa oikeustoimen, muttei noudata valtuuttajan toimiohjeita, tulee oikeustoimi valtuuttajaa sitovaksi, mikäli sopimuskumppani ei tiennyt eikä hänen pitänytkään tietää toimivallan ylityksestä. Valtuuttajan toimiohjeiden noudattamatta jättäminen voi kuitenkin perustaa valtuutetulle vahingonkorvausvastuun. (Antila 2007, 93.)

3.6 Valtuutetun oikeudet

Valtakirja, jossa henkilö on valtuutettu edustamaan valtuuttajaa tämän omaisuutta ja taloudellisia asioita koskevissa oikeustoimissa, antaa valtuutetulle oikeuden myös holloustoimesta annetussa laissa luvanvaraisiksi säädettyihin oikeustoimiin. Valtuutetulla on tällaisen valtakirjan avulla oikeus mm. ostaa tai myydä asuinhuoneistoon hallintaan oikeuttavia osakkeita, ottaa lainaa, tehdä perinnönjakosopimus ja luovuttaa pantiksi omaisuutta. Huomioitavaa kuitenkin on, että tällainen ”yleisvaltuutus” ei kuitenkaan anna kaikkia valtuutuksen sanamuodosta ymmärrettäviä oikeuksia ilman nimenomaisesti mainintaa valtakirjassa.

Valtuutettu ei pääsääntöisesti saa lahjoittaa valtuuttajan omaisuutta, ei edes tavanomaisia lahjoja. Lahjoituskiellosta voidaan poiketa, mikäli valtakirjassa on nimenomaisesti yksilöity lahjan antamisen perusteet eli lahjoituksen kohde, lahjan saaja ja

lahjan antamisajankohta. (Antila 2007, 42.) Antila (2007, 110) muistuttaa, että lahjan käsitettä on tulkittava laajasti. Näin ollen myös käyttöoikeuksien vastikkeeton luovutus sekä sisällöltään lahjanluontoiset oikeustoimet ovat pääsääntöisesti kiellettyjä. Vaikka valtakirjassa valtuutetulle olisikin perustettu oikeus lahjoituksiin, velvollisuutta niiden tekemiseen hänellä ei ole. Valtuutettu saattaa joutua pidättymään lahjoituksen tekemisestä esimerkiksi valtuuttajan taloudellisen tilanteen yllättävän heikkenemisen takia. (Antila 2007, 112.) Esteellisyyssäännöksistä seuraa, että valtuutettu ei voi lahjoittaa valtuuttajan omaisuutta itselleen, vaikka valtakirjassa lahjan antamisen perusteet olisikin yksilöity. Ellei valtakirjassa ole nimetty esteetöntä varavaltuutettua, lahjoitusta ei siis voida tehdä. (Antila, 2007, 112.)

Valtuutetulla on, kuten edunvalvojillakin, oikeus saada korvaus tarpeellisista kuluistaan, kuten esimerkiksi matkakuluista, sekä kohtuullinen palkkio tehtävänsä hoitamisesta. Valtuuttaja voi kuitenkin valtakirjassa antaa tästä poikkeavia määräyksiä. Huomiota onkin syytä kiinnittää valtakirjassa määriteltyihin valtuutetun palkkioihin, mikäli ne ovat kohtuuttoman suuret valtuuttajan taloudelliseen tilanteeseen nähden. Ylisuuria palkkioita voidaan pitää lahjanluonteisina.

Maakaaren muotomääräyksistä seuraa, että edunvalvontavaltuutetulla ei ole oikeutta myöskään kiinteistötoimiin ilman valtakirjaan otettua nimenomaista määräystä (Gottberg, luento 13.2.2008). Oikeus syntyy, jos valtakirjaan otetaan määräys, jonka mukaan valtuutettu voi myydä tai muuten luovuttaa kiinteistön, perustaa tähän panttioikeuden ja hakea kiinnitystä. (Antila 2007, 45).

Valtuutetulla on oikeus jo ennen valtuutuksen vahvistamista saada tietoja valtuuttajan terveydentilasta (Antila 2007, 58). Tämä tiedonsaantioikeus on välttämätön sen selvittämiseksi, onko valtuuttaja tullut kykenemättömäksi hoitamaan valtuutuksen kattavia asioita. Käytännössä tämä tarkoittaa valtuutetun oikeutta saada haltuunsa valtuuttajan ymmärtämiskykyä koskeva lääkärinlausunto, jotta hän voi liittää sen maistraatille toimittamaansa vahvistamishakemukseen. (HE 52/2006, 44.)

3.7 Valtuutetun velvollisuudet

Edunvalvontavaltuutetun on tunnollisesti pidettävä huolta valtuuttajan oikeuksista sekä valvottava hänen etujaan. Valtuutetun on pidettävä valtuuttajan varat erillään omistaan. Valtuutetulla on myös velvollisuus tiedustella valtuuttajan mielipidettä ennen kuin tekee tätä koskevan päätöksen, mikäli tämä kykenee ymmärtämään asian merkityksen. (HE 52/2006, 26.) Koska edunvalvontavaltuutus perustuu valtuuttajan ja valtuutetun väliseen luottamukseen, on kuulemisvelvollisuus alhaisempi kuin holhous-toimesta annetun lain mukainen velvollisuus (Gottberg, luento 13.2.2008). On kuitenkin syytä pitää mielessä, että esimerkiksi dementoiva sairaus ei automaattisesti poista itsemääräämisoikeutta. Niin kauan kuin dementoitunut kykenee päättämään asioistaan, hänen tekemälleen ratkaisulle pitää antaa etusija laillisen edustajan asemesta. (Mäki-Petäjä-Leinonen et al 2006, 945.)

Valtuutetun on annettava holhousviranomaiselle luettelo niistä valtuuttajan varoista ja veloista, joiden osalta valtuutetulla on oikeus valtuuttajaa edustaa. Luettelo pitää toimittaa maistraatille kolmen kuukauden kuluessa valtuutuksen vahvistamisesta. Mikäli valtuuttaja tämän jälkeen saa omaisuutta tai tulee kuolinpesän osakkaaksi, pitää luettelo saadusta omaisuudesta antaa kuukauden kuluessa saannosta tai toimittaa jäljennös perukirjasta kuukauden kuluessa perunkirjoituksesta. (HE 52/2006, 36.) Velvollisuus omaisuusluettelon antamisesta tehtävän alkaessa vastaa edunvalvojille säädettyä velvollisuutta. Omaisuusluetteloa ei kuitenkaan tarvitse täydentää toistuvaissuoritusten, kuten eläkkeiden tai asumistukien takia eikä omaisuuden vain vaihtaessa muotoaan. Omaisuuden määrään pysyy samana, jos esimerkiksi kiinteistö myydään tai rahavaroilla ostetaan asunto.

Edunvalvontavaltuutetun on pidettävä kirjaa valtuuttajan varoista, veloista sekä niissä tapahtuvista muutoksista. (HE 52/2006, 37). Edunvalvojiin verrattavaa vuositilivelvollisuutta valtuutetulla ei lähtökohtaisesti ole, mutta kirjanpidon pitää olla sellainen, minkä pohjalta valtuutettu voi vastaavan tilin holhousviranomaiselle tehdä. Vaikka velvollisuutta tilien tekemiseen valtuutetulla ei olisikaan, täytyy hänen kuitenkin val-

tuutuksen lakattua olemassa voimassa antaa päätöstitili sille, joka on oikeutettu omaisuuden vastaanottamiseen. (HE 52/2006, 39.) Valtakirjaan otettavalla nimenomaisella määräyksellä voidaan valtuutettu kuitenkin vapauttaa velvollisuudesta päätöstitilin antamiseen (Gottberg, luento 13.2.2008). Oikeus omaisuuden vastaanottamiseen on riippuen valtuutuksen lakkaamisesta kuolinpesällä, toissijaisella valtuutetulla, edunvalvojalla tai valtuuttajalla itsellään. Selvyyden vuoksi mainittakoon, että toki myös edunvalvojilla on velvollisuus päätöstitilin antamiseen, mutta heidän pitää päätöstitili antaa maistraatille, ei omaisuuden vastaanottamiseen oikeutetuille. Näille maistraatti antaa tiedoksi tarkastetun päätöstitilin.

Valtuutetulla on salassapitovelvollisuus niistä tehtävänsä perusteella tietoonsa saamista asioista, jotka on pidettävä salassa valtuuttajan taloudellisen edun tai yksityisyyden suojaamiseksi. Salassa pidettäviä seikkoja ovat valtuuttajan

- liike- ja ammattisalaisuudet
- taloudellista asemaa koskevat tiedot
- yksityiselämää koskevat tiedot
- terveydentilaa, sairautta, vammaisuutta koskevat tiedot
- hoitotoimenpiteitä koskevat tiedot. (HE 52/2006, 44.)

Salassapitovelvollisuuden rikkomisesta voi seurauksena olla valtuutetun vahingonkorvausvelvollisuus (HE 52/2006, 31). Vahingonkorvausvelvollisuutta käsitellään tarkemmin luvussa 3.9.

Edunvalvojat kokevat usein holhustoimesta annetun lain säännökset lupakontrolleineen ja tilivelvollisuuksineen raskaaksi. Laki edunvalvontavaltuutuksesta mahdollistaa valtuutetun toiminnan ilman tarkkaa viranomaisvalvontaa. Tämä oikeastaan on lain keskeinen johtajatus. Edunvalvontavaltuutus perustuu valtuuttajan omaan tahdonilmaisuuksiin. Valtuuttaja itse määrittelee valtakirjaan otettavilla määräyksillä, onko edunvalvontavaltuutetulla velvollisuus hakea maistraatin lupa holhustoimesta annetussa laissa luvanvaraisiksi säädettyihin oikeustoimiin vai ei ja onko hänellä tilintekovelvollisuus maistraatille vai ei (Antila 2007, 43). Valtuuttaja voi määrätä velvollisuuden

hakea lupa vain tiettyihin oikeustoimiin ja määrätä velvollisuuden antaa maistraatille tili esimerkiksi viiden vuoden välein.

Valtuuttaja ei sitä vastoin voi velvoittaa valtuutettua hakemaan maistraatin lupaa sellaisiin oikeustoimiin, jotka eivät holhoustoimesta annetun lain mukaan ole luvanvaraisia tai tekemään maistraatille tiliä vuotta lyhyemmältä ajalta. Valtuuttaja ei myöskään voi valtakirjaan otetulla määräyksellä velvoittaa valtuutettua antamaan päätöstiliä holhousviranomaiselle (HE 52/2006, 39).

3.8 Valtuutuksen lakkaaminen

Edunvalvontavaltuutus voi lakata valtuutuksen peruuttamiseen, edunvalvojan määräämiseen, valtuuttajan kuolemaan, valtuuttajan konkurssiin tai valtuutetun ilmoitukseen, jossa hän kertoo luopuvansa tehtävästä (EVVL11 §). Antila (2007, 155) kuitenkin muistuttaa, että valtuutus voi lakata myös valtakirjaan otetun määräyksen vuoksi.

Jotta vahvistettu edunvalvontavaltuutus voidaan peruuttaa, pitää holhousviranomaisen peruutus vahvistaa ja tehdä tästä merkintä holhousasioiden rekisteriin. Peruuttamisen vahvistamista voi hakea vain valtuuttaja, joka kykenee ymmärtämään peruuttamisen merkityksen. (HE 52/2006, 35). Koska edunvalvontavaltuutuksen kantavana ajatukseksi on sen perustuminen valtuutetun ja valtuuttajan väliseen luottamukseen, ei peruuttamiselle ole laissa asetettu muita edellytyksiä. Käytännössä peruuttaminen voi tulla kyseeseen esimerkiksi valtuuttajan terveydentilan kohetessa tai tilanteessa, jossa valtuuttaja vielä asian ymmärtävänä toivookin toisen henkilön ryhtyvän valtuutetukseen. Valtuutuksen voi peruuttaa myös ennen sen vahvistamista. Vaihtoehtoisia tapoja peruuttaa valtakirja on ottaa valtakirja takaisin valtuutetulta tai hävittää se kokonaan. Mikäli valtuuttaja laatii uuden valtakirjan, katsotaan vanha peruutetuksi siltä osin kuin se sisältää uudesta poikkeavia määräyksiä. (EVVL 11 §.) Nämä valtakirjan peruuttamisen toimittamista koskevat säännökset ovat pitkälti samankaltaiset testamentin peruuttamisen kanssa.

Edunvalvontavaltuutus voi lakata myös edunvalvojan määräämiseen. Valtuutettu saattaa estyä esimerkiksi sairauden tai kuoleman takia hoitamasta tehtävänsä. Ellei valtakirjassa ole nimetty toissijaista valtuutettua, ja valtuuttaja on jo menettänyt tosiasiallisen kykynsä hoitaa asioitaan, perusteet edunvalvojan määräämiselle saattavat olla olemassa. Valtuuttajalle voidaan määrätä edunvalvoja myös tilanteessa, jossa valtuutettu on osoittautunut kykenemättömäksi tai sopimattomaksi tehtävänsä (Antila 2007, 167). Huomioitavaa on, että edunvalvojan määrääminen valtuuttajalle estää valtuutuksen vahvistamisen toissijaiseen valtuutettuun nähden. Näin ollen valtuuttajan itsemääräämisoikeuden toteutumisen kannalta parempi vaihtoehto ei ole mahdollinen. Siksi maistraatin tulisikin tällaisessa tapauksessa selvittää, voitaisiinko toissijainen valtuutettu määrätä edunvalvojaksi. (Antila 2007, 168.)

Kun edunvalvontavaltuutus lakkaa, täytyy valtuutetun luovuttaa valtakirja, hoidettavanaan ollut valtuuttajan omaisuus sekä mahdollisesti päätöstili sille taholle, jolla on oikeus omaisuuden vastaanottamiseen. Mikäli valtuutetun tehtävä on päättynyt hänen kuolemaansa tai hän ei ole ehtinyt luovuttaa omaisuutta, valtakirjaa tai päätöstiliä ennen kuolemaansa, siirtyvät nämä velvollisuudet valtuutetun kuolinpesän osakkaille (Antila 2007, 180).

3.9 Vahingonkorvausvastuu

Edunvalvontavaltuutuksesta annetun lain 23 pykälässä säädetään valtuutetun sekä valtuuttajan vahingonkorvausvelvollisuudesta. Pykälän mukaan valtuutettu on velvollinen korvaamaan valtuuttajalle vahingon, jonka on tahallisesti tai huolimattomuudesta tälle aiheuttanut. Korvausvelvollisuus käsittää varallisuus-, esine- ja henkilövahingot sekä esimerkiksi salassapitovelvollisuuden rikkomisesta aiheutuneen kärsimyksen (HE 52/2006, 31). Valtuutetun vastuu on varsin laaja, sillä lieväkin huolimattomuus aiheuttaa korvausvelvollisuuden (Gottberg, luento 13.2.2008). Aiheutuneesta vahingosta puhuttaessa tulee pitää mielessä valtuuttajan mahdollisesti antamat toimiohjeet. Mikäli valtuuttaja on aiemmin itse sijoittanut varojaan esimerkiksi matalan luottoluokituksen saaneisiin yrityksiin, hän saattaa ilmaista toiveensa samanlaisen sijoitusmenettelyn

jatkuvuudesta erillisillä kirjallisilla toimiohjeilla tai suullisesti valtuutetulle. Vaikka näin sijoitetut varat aiheuttaisivatkin valtuuttajalle taloudellista tappiota, ei valtuutetulle seuraa vahingonkorvausvelvollisuutta, koska hän on toiminut valtuuttajan ohjeiden mukaan. Jos taas valtuutettu esimerkiksi ottaa lainaa valtuuttajan lukuun riskisijoituksia varten ja tämän seurauksena valtuuttaja menettää lainan vakuudeksi annetun asunto-osakkeensa, seurauksena on todennäköisesti valtuutetun korvausvelvollisuus, vaikka valtuuttajan ohjeilla siunaus näille sijoituksille olisi annetukin.

Valtuutetulle saattaa syntyä vahingonkorvausvelvollisuus myös kolmannelle henkilölle eli sopimuskumppanille, jonka kanssa valtuutettu tekee oikeustoimen valtuuttajan lukuun. Valtuutettu on velvollinen korvaamaan kolmannelle vahingon, jonka tämä kärsii sen johdosta, ettei tehty oikeustoimi sido valtuuttajaa. Edellytyksenä korvausvelvollisuuden syntymiselle on kuitenkin sopimuskumppanin perusteltu vilpittömämpi mieli. Mikäli sopimuskumppani tiesi tai tämän piti tietää valtuutetun kelpoisuuden ylittämisestä, ei tällä ole oikeutta korvaukseen. (HE 52/2006, 31.) Korvausvelvollisuus vastaa edunvalvojille säädettyä vahingonkorvausvelvollisuutta. Vilpittömässä mielessä olevalta sopimuskumppanilta kuitenkin edellytetään enemmän, kun kyseessä on edunvalvontavaltuutuksen nojalla toimiva valtuutettu. Mikäli sopimuskumppani on pyytänyt nähtäväkseen holhousrekisteriotteen edunvalvonnassa olevasta päämiehestä eikä otteesta käy ilmi edunvalvojan tehtävän rajoitusta, voi tämä luottavaisin mielin tehdä aiotun oikeustoimen edunvalvojan kanssa. Edunvalvontavaltuutetun kanssa oikeustoimea tekevältä taas edellytetään, että tämä pyytää nähtäväkseen alkuperäisen valtakirjan (HE 52/2006, 31). Pelkkä holhousrekisterissä oleva tieto valtuuttajan ja valtuutetun henkilöstä ei siis riitä sopimuskumppanille asetetun selvitysvelvollisuuden täyttämiseen.

Valtuuttajalla ei sitä vastoin ole isännänvastuuta vahingoista, jotka valtuutettu on aiheuttanut kolmannelle toimiessaan hänen lukuunsa (Gottberg, luento 13.2.2008). Hallituksen esityksessä 52/2006 (31) perustellaan tämä sillä, ettei toimintakykynsä menettänyt valtuuttaja voi tehokkaasti valvoa valtuutetun toimintaa, joten isännänvastuun syntyminen hänelle olisi kohtuutonta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei valtuutta-

ja olisi missään tapauksessa velvollinen korvaamaan vahinkoa, joka on syntynyt valtuutetun toiminnan seurauksena. Sopimukseen perustuva korvausvastuu on samanlainen huolimatta siitä, tekikö sopimuksen valtuuttaja itse vai valtuutettu hänen puolestaan. Näin ollen valtuuttajalle syntyy korvausvastuu esimerkiksi asunnon virheen vuoksi silloin, kun valtuutettu on myynyt asunnon valtuuttajan lukuun.

4 HOLHOUSVIRANOMAISEN ROOLI EDUNVALVONTAVALTUUTUKSESSA

4.1 Valtuutuksen vahvistaminen

Edunvalvontavaltuutus astuu voimaan vasta kun valtuuttajan kotikunnan maistraatti on sen vahvistanut. Valtuutuksen voimaantulo ei kuitenkaan edellytä maistraatin vahvistamispäätöksen lainvoimaisuutta (Antila 2007, 56). Kuten edunvalvojaa määrättäessä, päätöstä on noudatettava päätöspäivästä lähtien, vaikkei se olisi vielä tullut lainvoimaiseksi. Edunvalvontavaltuutuksen vahvistaminen ei poista valtuuttajan oikeustoimikelpoisuutta. Vahvistamisen seurauksena valtuutettu saa yhtäläiset oikeudet valtakirjassa määriteltyjen asioiden hoitoon kuin valtuuttajalla itsellään on.

Vahvistamishakemuksen saatuaan maistraatin täytyy tutkia, ovatko edellytykset edunvalvontavaltuutuksen vahvistamiselle olemassa. Antilan (2007, 58) mukaan edunvalvontavaltuutuksen vahvistamista koskevalla sääntelyllä pyritään saamaan riittävä varmuus siitä, että

- kyseessä on edunvalvontavaltuutus
- valtuuttaja on ollut kelpoinen tekemään valtakirjan
- valtakirja on muodoltaan pätevä
- valtuuttaja on menettänyt kyvyn huolehtia itse asioistaan
- valtuutettu ei ole kykenemätön tai sopimaton tehtävään
- valtuuttajan asioiden hoitoa ei ole järjestetty edunvalvonnan avulla

Edellä luvussa kolme on kerrottu edunvalvontavaltuutuksen sisältöä, valtuuttajan kelpoisuutta sekä valtakirjan muutosäännöksiä koskevista edellytyksistä. Valtakirjan, valtuuttajaa koskevan lääkärinlausunnon sekä mahdollisen holhousrekisterimerkinnän avulla maistraatti voi varmistua siitä, että suurin osa yllä luetelluista edellytyksistä on olemassa eikä vahvistamiselle ole estettä.

Valtuuttajan kyvystä ymmärtää valtakirjan merkitys sen tekohetkellä tai todistajien kelpoisuudesta ei kuitenkaan voida saada täyttä varmuutta etenkin, ellei tekohetkeltä

ole saatavana valtuuttajaa koskevaa lääkärinlausuntoa. Hallituksen esityksessä 52/2006 (32) onkin todettu, ettei holhousviranomaisen olisi omasta aloitteestaan selvittävää, oliko valtuuttaja oikeustoimikelpoinen valtuutuksen tehdessään tai täytyvätkö todistajien kelpoisuusvaatimukset. Mikäli maistraatille taasen esitetään väite sekä väitettä tukeva luotettava selvitys, joiden perusteella on ilmeistä, ettei valtuuttaja ole kyennyt ymmärtämään valtakirjan merkitystä tai ettei todistaja ole ollut kelpoinen, tulee maistraatin jättää valtuutus vahvistamatta. (HE 52/2006, 32) Mikäli valtuuttajan kelpoisuudesta on epäily, voi maistraatti kuulla valtakirjan todistajia selvittääkseen, kykenikö valtuuttaja ymmärtämään valtakirjan merkityksen. Tällainen epäily voi syntyä esimerkiksi läheisten kuulemisessa tai suoraan lääkärinlausunnosta ilmenevän sairauden luonteesta. Mikäli valtuuttajalla on todettu vahvistamishetkellä pitkälle edennyt Alzheimerin tauti eikä valtakirjan allekirjoittamisesta ole kulunut pitkää aikaa, on perusteltua epäillä valtuuttajan kelpoisuutta valtakirjan tekemiseen. (Vasara, henkilökohtainen tiedonanto 25.2.2009.)

Koska valtuuttajan oikeudellisesta toimintakyvystä allekirjoitushetkeltä ei jälkikäteen voida saada täyttä varmuutta, valtuuttajan ymmärtämättömyyden hyväksikäyttö on mahdollista. Yksinäisen, dementoituvan vanhuksen ”ystäväksi” saattaa valikoitua henkilö, joka on oivaltanut mahdollisuuden käyttää toimintakyvytöntä henkilöä taloudellisesti hyväkseen edunvalvontavaltuutuksen avulla ilman selittelyvelvoitetta. Tällaisilta väärinkäytöksiltä välttyttäisiin, jos valtuuttajaa voitaisiin kuulla jo valtakirjan allekirjoitusvaiheessa. Tämä edellyttäisi edunvalvontavaltuutuksesta annetun lain muuttamista. Pykälä, jonka mukaan valtakirja pitäisi toimittaa maistraattiin välittömästi sen allekirjoituksen jälkeen, tai jonka mukaan valtakirja allekirjoitettaisiin maistraatissa, mahdollistaisi valtuuttajan kuulemisen ja tämän tahdosta varmistumisen. Tämä toki aiheuttaisi lisäresurssien tarpeen maistraateille, mutta varmistaisi valtuuttajan oikeusturvan toteutumisen.

Maistraatin ei tulisi myöskään erityisesti selvittää valtuutetun kykyä ja sopivuutta tehtävään, ellei maistraatilla ole perusteltua syytä epäillä, että valtuutuksen vahvistaminen saattaisi vaarantaa valtuuttajan etuja (HE 52/2006, 33). Hallituksen esityksen mukaan

sopimaton valtuutetuksi olisi esimerkiksi henkilö, joka on tuomittu rangaistukseen kavalluksesta tai muusta vastaavasta rikoksesta. Sopivuuden varmistamiseksi maistraatti voi valtuutetuksi esitetyn suostumuksella tarkastaa tämän luottotiedot ja rikosrekisterissä olevat merkinnät.

Valtuutuksen vahvistamista voi hakea ainoastaan valtuutettu. Hakemuksen (liite 2) tueksi valtuutetun pitää liittää alkuperäinen valtakirja sekä lääkärinlausunto tai muu luotettava selvitys siitä, että valtuuttaja on menettänyt kykynsä huolehtia valtuutuksessa nimetyistä asioista (Antila 2007, 74). Myös valtuutetulle mahdollisesti annetut toimiohjeet tulee toimittaa maistraattiin, vaikkei niiden sisällön tutkimiseen maistraatilla velvoitetta olekaan (Jalava, henkilökohtainen tiedonanto 25.2.2009). Huomioitavaa on, että myös varavaltuutetun ja toissijaisen valtuutetun täytyy itse hakea valtuutuksen vahvistamista, jotta valtuutus astuisi heihin nähden voimaan (Antila 2007, 56). Koska varavaltuutetun tehtävä on luonteeltaan tilapäinen, ei tämä voi hakea valtuutuksen vahvistamista, ellei sitä ole jo vahvistettu varsinaiseen tai toissijaiseen valtuutettuun nähden (Antila 2007, 74). Valtuutusta ei voida myöskään vahvistaa varavaltuutettuun nähden varsinaisen valtuutetun tultua pysyvästi estyneeksi hoitamasta jo vahvistettua tehtävänsä, vaikkei toissijaista valtuutettua olisi valtakirjassa lainkaan nimetty. Varavaltuutetuksi nimettyä ei siis voida vahvistaa toissijaisen valtuutetun tehtäviin (Jalava, henkilökohtainen tiedonanto). Valtuutuksen vahvistamismenettely varavaltuutettuun nähden on lähes vastaava holhustoimesta annetussa laissa säädetyn edunvalvojan sijaista koskevan menettelyn kanssa. Päämiehelle ei voida määrätä edunvalvojan sijaista, ellei hänellä ole edunvalvojaakaan. (Vasara, henkilökohtainen tiedonanto.)

Maistraatilla on velvollisuus varata valtuuttajalle tilaisuus tulla kuulluksi hakemuksen johdosta. Valtuuttajaa kuulemalla pyritään varmistumaan ennen kaikkea siitä, nauttii-ko valtuutetuksi nimetty edelleen tämän luottamusta. Valtuuttajan kuulemisella voidaan myös saada tieto mahdollisista muista tahdonilmauksista, kuten aiemmin tehdyistä valtuutuksista tai testamentista. Mikäli valtuuttaja ei esimerkiksi hakemukseen liitetystä lääkärinlausunnosta ilmenevästä syystä kykene ymmärtämään asian merkitystä,

ei valtuuttajan kuuleminen ole kuitenkaan tarkoituksenmukaista eikä tällöin tilaisuutta tulla kuulluksi tarvitse varata.

Myös valtuuttajan aviopuolisolle tai rekisteröidyn parisuhteen osapuolelle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi, ellei se ole ilmeisen tarpeetonta (HE 52/2006, 34). Maistraatti voi harkintansa mukaan kuulla myös muita valtuuttajalle läheisiä henkilöitä. Hallituksen esityksessä 52/2006 (34) todetaan asianmukaiseksi, että kaikki valtuuttajan läheiset saisivat tiedon valtuutuksen vahvistamista koskevan asian vireillä olost. Läheisten kuulemisella ja heidän informoinnillaan voidaan parhaimmassa tapauksessa jopa välttää mahdolliset valtuutuksesta johtuvat ristiriidat valtuutetun ja läheisten välillä. Vasara (henkilökohtainen tiedonanto) kuitenkin muistuttaa, että pääpaino vahvistamishakemusta ratkaistaessa on aina valtuuttajan itsensä kuulemisella, mikäli kuuleminen on mahdollista.

Maistraatti voi kuulla henkilökohtaisesti myös valtuutettua. Kuuleminen olisi erityisen tärkeää silloin, kun on syytä epäillä valtuutetun sopivuutta tehtävään. (HE 52/2006, 34.) Vaikkei epäilyä olisikaan, valtuutetun kuuleminen vahvistamisvaiheessa voisi olla ennemmin sääntö kuin poikkeus. Henkilökohtainen keskustelu valtuutetun kanssa hyödyttää niin valtuutettua itseään kuin maistraattiakin. Kuulemistilaisuudessa valtuutetulle kerrotaan hänen velvollisuuksistaan ja painotetaan tehtävän mukanaan tuomaa vastuuta (Vasara, henkilökohtainen tiedonanto). Monesti edunvalvojiksi ehdotetuilla ei ole kattavaa tietoa tulevista oikeuksistaan, velvollisuuksistaan eikä käytännön toimenpiteistä, joilla tehtävää hoitaa. Siksi myös valtuutetun informointi muun muassa mahdollisista lupamenettelyn vaativista oikeustoimista, esteellisyyssäännöksistä sekä kirjanpitovelvollisuudesta on erityisen tärkeää (Vasara, henkilökohtainen tiedonanto).

Valtuutettua kuulemalla maistraatilla on mahdollisuus saada tieto:

- niistä valtuuttajan asioista, jotka vaativat hoitoa
- mahdollisesta ajankohtaisesta ongelmasta, jonka takia vahvistamista haetaan

- valtuuttajan läheisistä, joille on ehkä syytä varata tilaisuus tulla kuulluksi
- valtuuttajan taustoista
- valtuuttajan mahdollisesti aiemmin tekemistä edunvalvontavaltakirjoista tai testamentista (Vasara, henkilökohtainen tiedonanto.)

Vasara toteaa, että henkilökohtaisella kuulemisella voidaan myös varmistua tehtävään ryhtyvän vilpittömästä tahdosta ajaa valtuuttajan etua.

Jalava (henkilökohtainen tiedonanto) muistuttaa, ettei Laki edunvalvontavaltuutuksesta tunne keskinäistä testamenttia vastaavaa valtuutusta, vaikka valtuutuksen laatimisella paljon yhtäläisyyksiä testamentin tekemiseen onkin. Valtakirjaa, jossa aviopuoliset valtuuttavat toinen toisensa mahdollisen toimintakyvyttömyytensä varalle, ei siis voida sellaisenaan vahvistaa. Edunvalvontavaltuutus tulee vahvistettavaksi aina vain yhden henkilön osalta kerrallaan. (Jalava, henkilökohtainen tiedonanto.)

Lääkärinlausunnoilla on suuri merkitys niin edunvalvojaa määrättäessä kuin edunvalvontavaltuutusta vahvistettaessa. Ilman lääkärinlausuntoa tai muuta vastaavaa selvitystä ei ratkaisua kummassakaan voida tehdä. Hallituksen esityksen 52/2006 (33) mukaan vastaava luotettava selvitys voi olla esimerkiksi sosiaalityöntekijän lausunto. Jalava (henkilökohtainen tiedonanto) toteaa lääkärinlausuntojen olevan varsinainen ongelma, joka hankaloittaa maistraatin työtä valtuutuksen vahvistamista koskevissa asioissa. Lääkärit eivät tunnu ymmärtävän edunvalvonnan tarpeen ja valtuutuksen eroa. Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi vuonna 1999 ohjeen lääkärinlausunnon kirjoittamisesta holhousasioissa. Julkaisussa annettiin ohjeet muun muassa lääkärinlausuntoon edunvalvojan määräämistä sekä toimintakelpoisuuden rajoittamista koskevassa asiassa. Edunvalvontavaltuutuksesta ei vastaavaa uutta ohjetta ole laadittu, mutta koulutusta aiheesta on järjestetty. Turussa lääkäreille ja hoitohenkilökunnalle järjestetyssä koulutuksessa lääkäreiden osallistumisprosentti oli kuitenkin silmiinpistävän alhainen muun henkilökunnan osallistumiseen nähden. (Jalava, henkilökohtainen tiedonanto.)

Edunvalvontavaltuutukseen liittyviä lääkärinlausuntoja pitää laatia kahta eri tarkoitusta varten. Valtakirjan tekohetkeltä pyydettyssä lausunnossa lääkärin pitää ottaa kantaa valtuuttajan kykyyn ymmärtää edunvalvontavaltakirjan merkitys. Vahvistamisvaiheessa pyydettyvässä lausunnossa taas pitäisi ottaa kantaa siihen, milloin valtuuttaja on menettänyt kykynsä hoitaa asioitaan, onko valtuuttaja kyennyt ymmärtämään valtuutuksen merkityksen vai onko kenties tarve edunvalvojan määräämiselle. Jalava (henkilökohtainen tiedonanto) arvioikin, että lääkärit uskovat tietävänsä riittävästi edunvalvonnasta eivätkä siksi ole kokeneet tarpeelliseksi selvittää edunvalvonnan ja edunvalvontavaltuutuksen eroa.

Haettaessa valtuutusta vahvistettavaksi tai sen jälkeen valtuutettu voi tarpeen vaatiessa myös hakea valtuuttajan toimintakelpoisuuden rajoittamista. Asiallisesti ei ole merkitystä, haetaanko rajoitusta vahvistamisen yhteydessä vai sen jälkeen. Suositeltavaa olisi, että maistraatin tietoon saatettaisiin kuitenkin jo vahvistamisvaiheessa mahdollinen epäily myöhemmin ilmaantuvasta toimintakelpoisuuden rajoittamisen tarpeesta. (Jalava, henkilökohtainen tiedonanto.) Edunvalvontavaltuutettu ei voi hoitaa valtuuttajan asioita siltä osin, kun tämän toimintakelpoisuutta on rajoitettu. Tähän tehtävään pitää määrätä edunvalvoja. (Antila 2007, 169.) Estettä ei ole sille, että valtuutettu määrättäisiin myös edunvalvojaksi edustamaan valtuuttajaa rajoituksen piiriin kuuluvissa asioissa. Tämä rajoitettu tehtävä käsitellään kuitenkin omana, uutena asiana ja näin ollen se perustaa edunvalvojaksi määrätyle holhoustoimesta annetun lain mukaisen velvollisuuden antaa maistraatille vuosittain tili hoidettavanaan olevasta omaisuudesta ja siinä tapahtuneista muutoksista. (Jalava, henkilökohtainen tiedonanto.)

4.2 Merkintä holhousasioiden rekisteriin

Maistraatin on merkittävä edunvalvontavaltuutus holhousasioiden rekisteriin vahvistessaan sen, jos valtuutus käsittää valtuuttajan taloudellisten asioiden hoitamista. Vastaavasti rekisteriin on tehtävä merkintä myös valtuutuksen peruuttamisen vahvistamisesta (HE 52/2006, 35). Rekisteriin merkityt tiedot pitää säilyttää kymmenen vuotta siitä, kun edunvalvontavaltuutus on lakannut olemasta voimassa (Antila 2007, 84).

Taloudellisten asioiden hoitoa käsittävästä valtuutuksesta holhousasioiden rekisteriin merkitään:

- valtuuttajan nimi, osoite, kotikunta ja henkilötunnus (tai syntymäaika)
- valtuutetun nimi, osoite ja henkilötunnus (tai syntymäaika)
- valtuutetun tehtävän alkamis- ja lakkaamisajankohta sekä tehtävän alkamisen ja lakkaamisen peruste
- tieto siitä, mikä viranomainen on vahvistanut edunvalvontavaltuutuksen
- holhousviranomainen, joka valvoo valtuutetun toimintaa
- tieto siitä, että valtuutetun toiminnan valvonta on edunvalvontavaltuutuksesta annetun lain 39 §:n 3 momentin nojalla lopetettu
- sellaiset kirjaamista koskevat tiedot, jotka ovat tarpeen rekisterin pidon ja käytön kannalta
- varavaltuutettua tai toissijaista valtuutettua koskevat kohdissa 2 - 4 tarkoitetut tiedot (kun valtuutus vahvistetaan jompaankumpaan nähdessä)
- tieto siitä, jos valtuutus on vahvistettu vain osittain. (Valtioneuvoston asetus edunvalvontavaltuutuksesta 25.10.2007/942, 1 §).

Asetuksen mukaan rekisteriin ei siis tarvitse merkitä tietoja valtuutuksen sisällöstä eli niistä asioista, joissa valtuutetulla on oikeus edustaa valtuuttajaa. Edunvalvontavaltuutuksesta annetun lain 27 §:ssä kuitenkin todetaan sovellettavan holhustoimesta annetun lain 67 §:ää, jonka ensimmäisessä momentissa säädetään, että jokaisella on oikeus saada holhousasioiden rekisteristä tieto siitä, mikä on edunvalvojan tehtävä. Pohdittavaksi siis tuleekin, pitäisikö maistraatin merkitä valtakirjan mukainen valtuutetun tehtävä rekisteriin. Tehtävähän voi olla hyvinkin pitkästi ja monimutkaisesti valtakirjassa yksilöity. Vasara (henkilökohtainen tiedonanto) huomauttaa, että valtakirjassa määriteltävä tehtävä saattaa sisältää myös salassa pidettäviä tietoja, jotka eivät luonteensa puolesta kuuluisi julkiseen rekisteriin. Antilan (2007, 84) mukaan edunvalvontavaltuutuk-

sen sisällön kertovan tiedon merkitseminen on sallittua. Asiaa käsitellyt Oikeusministeriön työryhmä on kuitenkin antanut maistraateille ohjeen, jonka mukaan holhousasioiden rekisteriin ei merkitä mitään tietoja valtuutuksen sisällöstä. Tällä pyritään varmistamaan, että sopimuskumppanit ymmärtävät pyytää alkuperäisen valtakirjan nähtäväkseen eivätkä tyydy pelkkään holhousrekisteriotteeseen.

4.3 Valvonnan mahdollisuus

Edellä luvussa 3.6 on käsitelty edunvalvontavaltuutetun velvollisuutta antaa maistraatille omaisuusluettelo sekä täydentää sitä valtuuttajan saadessa lisää omaisuutta tai tullessa kuolinpesän osakkaaksi. Yksinkertaisimmillaan maistraatti ei siis omaisuusluettelon tarkastettuaan kontrolloi enää valtuutetun toimintaa. Ellei valtuutetulle ole edunvalvontavaltakirjassa määrätty tilivelvollisuutta eikä velvollisuutta hakea maistraatin lupaa joihinkin holhous-toimista annetussa laissa luvanvaraisiksi säädettyihin oikeustoimiin, ei käytännössä valtuutetun toimintaa voida ilman eri perusteita valvoa.

Valtuutetulle on kuitenkin säädetty velvollisuus antaa maistraatille sellaiset tiedot, joiden perusteella voidaan valvoa valtuutetun toimineen asianmukaisesti valtuuttajan lukuun (HE 52/2006, 37). Maistraatin tulisi pyytää valtuutettua antamaan tili ainakin silloin, kun maistraatin tietoon on tullut seikkoja, joiden perusteella omaisuuden hoidon valvonta on aiheellista (HE 52/2006, 38). Käytännössä tällaisia tietoja voi tulla moneltakin eri taholta. Maistraatti saattaa esimerkiksi saada tiedon valtuuttajan omaisuuden ulosmittauksesta, eläkelaitokset voivat ilmoittaa, etteivät voi maksaa eläkkeitä, koska eivät tiedä valtuuttajan pankkiyhteystietoja tai joku valtuutetun läheinen voi ilmoittaa epäilevänsä väärinkäyttöä. Todennäköisesti näistä esimerkeistä viimeinen tulee olemaan yleisin syy, jonka perusteella maistraatti joutuu tutkimaan valtuutetun toimintaa. Gottberg (luento 13.2.2008) ennustaakin lempilapsisyndrooman vaikuttavan maistraatille esitettävien väitteiden määrään. Esimerkiksi vanhempansa valtuutetuna toimivalla lapsella on salassapitovelvollisuus tehtävänsä liittyvistä asioista myös sisaruksiinsa nähden. Asioiden salassapito saattaa aiheuttaa epäilyn perinnön hukkaamisesta etukäteen ja näin johtaa väärinkäyttöväitteisiin. Eräs suurimmista maistraatin

toimintaan vaikuttavista uhkakuvista onkin väärinkäyttövaihteet, joiden takia maistraatin on ryhdyttävä selvittämään asiaa. Tällöin valtuutettu voi tuoda maistraattiin niin sanottuna kirjanpitoa muovikasseittain tiliotteita, tositteita ja muita dokumentteja usean vuoden ajalta todisteeksi asianmukaisesta omaisuuden hoidosta (Jalava, henkilökohtainen tiedonanto). Pahimmillaan tämän tutkintavelvollisuuden aiheuttama työmäärä kasvaa niin suureksi, ettei uuden lain tavoitetta maistraattien työtaakan kevenemisestä saavuteta lainkaan. Maistraattien työmäärä saattaa jopa edunvalvontavaltuutuksesta annetun lain myötä jatkossa vain kasvaa.

Edunvalvontavaltuutetulla ei pääsääntöisesti ole velvollisuutta hakea holhousviranomaisen lupaa tekemiinsä oikeustoimiin. Jos valtakirjassa kuitenkin on määrätty tietty oikeustoimi maistraatin luvanvaraiseksi, voidaan valvontaa suorittaa lupakontrollin avulla, mikäli samainen oikeustoimi on säädetty luvanvaraiseksi myös holhousvoimesta annetussa laissa. Lupakontrollia voidaan tällöin suorittaa, vaikkei tilintekovelvollisuutta valtuutetulla olisikaan. Näissä tapauksissa pelkkä lupahakemus normaaleine liitteineen ei kuitenkaan aina riitä luvan myöntämiseen. Esimerkiksi valtuuttajan omasta kotinaan viimeksi käyttämän asunnon myynti saattaa olla perusteltavissa valtuuttajan edun mukaiseksi esimerkiksi esittämällä maistraatille valvontatili, josta ilmenee myynnin olevan välttämätöntä valtuuttajan taloudellisen tilanteen turvaamiseksi.

Lupakontrolli saattaa tulla kyseeseen myös tilanteissa, joissa valtuutettu on esteellinen esimerkiksi valtuutetun ja valtuuttajan välisen eturistiriidan takia tietyn oikeustoimen tekemiseen eikä esteetöntä varavaltuutettua ole valtakirjassa nimetty. Tällöin oikeustoimen tekemiseen voidaan määrätä edunvalvoja (EVVL 21 §). Mikäli tämä oikeustoimi on holhousvoimesta annetussa laissa säädetty luvanvaraiseksi, ei edunvalvojalla ole oikeutta sitä tehdä ilman holhousviranomaisen lupaa. Tällaiseen tehtävään määrätyn edunvalvojan ei kuitenkaan voida edellyttää toimittavan valvontatiliä valtuuttajan omaisuuden hoidosta lupahakemuksensa perusteeksi. Tarvittaessa maistraatti voi tässäkin tapauksessa pyytää valtuutettua toimittamaan tilin voidakseen myöntää luvan aiottuun oikeustoimeen, etenkin, jos valtuutuksen vahvistamisesta on kulunut useampi vuosi ja on perusteltua valvoa omaisuutta hoidetun asianmukaisesti.

Lupa voidaan toki myöntää tiettyihin oikeustoimiin ilman valtuutetun tekemää tiliä tai muuta tarkempaa selvitystä. Maistraatille on kuitenkin täytynyt antaa omaisuusluettelo valtuutetun hoitoon siirtyneestä omaisuudesta kolmen kuukauden kuluessa vahvistamisesta. Mikäli tästä luettelosta on nähtävissä, ettei valtuuttajalla ole esimerkiksi muuta omaisuutta kuin asunto, voidaan lupa asunnon myyntiin myöntää asunnon käytyä valtuuttajalle tarpeettomaksi (Vasara, henkilökohtainen tiedonanto). Vasara muistuttaa, että jokainen lupa harkitaan tapauskohtaisesti tavoitteena parhaiten päämiehen tai valtuuttajan edun toteuttava päätös, joten kattavaa ohjetta menettelytavoista on mahdotonta antaa.

Nämä luvanvaraisiksi säädetty oikeustoimet luetellaan holhustoimesta annetun lain 34 §:ssä. Pykälän poikkeukset on koottu liitteeseen 3 säännöksen ymmärrettävyyden parantamiseksi. Pykälän mukaan edunvalvojalla ei ole oikeutta ilman holhousviranomaisen lupaa:

- luovuttaa tai vastiketta antamalla hankkia kiinteää omaisuutta tai sellaista maanvuokra- tai muuta käyttöoikeutta rakennuksineen, joka voidaan siirtää kolmannelle maanomistajaa kuulematta
- luovuttaa pantiksi omaisuutta tai perustaa siihen panttioikeutta
- luovuttaa ensimmäisessä kohdassa tarkoitettua omaisuutta toisen käytettäväksi pitemmäksi ajaksi kuin viideksi vuodeksi tai kuin vuodeksi täysi-ikäisyyden alkamisesta (jälkimmäinen ei sovellu edunvalvontavaltuutukseen)
- ottaa muuta lainaa kuin valtion takaamaa opintolainaa taikka sitoutua vekselivastuuseen tai vastuuseen toisen velasta
- ryhtyä harjoittamaan elinkeinoa päämiehensä (valtuuttajan) lukuun

- tehdä sopimusta avoimen yhtiön tai kommandiittiyhtiön perustamisesta taikka tällaiseen yhtiöön liittymisestä
- luopua perinnöstä taikka luovuttaa päämiehen (valtuuttajan) perintöosuutta
- tehdä sopimusta omaisuuden osituksesta tai perinnönjaosta, joka toimitetaan ilman perintökaaren 23 luvussa tarkoitettua pesänjakajaa
- luovuttaa tai vastiketta antamalla hankkia asumisoikeusasunnoista annetussa laissa tarkoitettua asumisoikeutta taikka osakkeita tai osuuksia, jotka oikeuttavat hallitsemaan huoneistoa tai muuta osaa rakennuksesta tai kiinteistöstä tietyin poikkeuksin (liite 3)
- luovuttaa edellisessä kohdassa mainittujen oikeuksien nojalla hallittua huoneistoa tai muuta osaa rakennuksesta tai kiinteistöstä pitemmäksi ajaksi kuin viideksi vuodeksi tai kuin vuodeksi täysikäisyyden alkamisesta (jälkimmäinen ei sovellu edunvalvontavaltuutukseen)
- myydä tai myytäväksi hakkauttaa metsää, ottaa myytäväksi kiveä, soraa, hiekkaa, savea, turvetta tai multaa päämiehen (valtuuttajan) maalta tai luovuttaa oikeutta sen ottamiseen, jollei se tapahdu holhousviranomaisen hyväksymän omaisuudenhoitosuunnitelman mukaisesti
- antaa rahalainaa tai vastiketta antamalla hankkia sijoituspalveluyrityksistä annetun lain tarkoittamia sijoituskohteita taikka osuuksia yhteisöissä tietyin poikkeuksin (liite 3)

Ilman tarvittavaa lupaa tehty oikeustoimi ei sido valtuuttajaa, ellei holhousviranomaisen sitä jälkeenpäin hyväksy.

5 HUOMIOITAVIA NÄKÖKOHTIA

5.1 Useat valtuutukset

Edellä luvussa 3.8 on käsitelty valtuuttajan mahdollisuutta valtuutuksen peruuttamiseen. Mikäli tällaisen peruuttamisen yhteydessä haetaan vahvistettavaksi uusi valtuutus, vaikeutuu tilanne niin maistraatin kuin valtuuttajan itsensä sekä valtuutetunkin kannalta. Maistraatinhan täytyy varmistua siitä, että valtuuttaja ymmärtää aiemman valtuutuksen peruuttamisen merkityksen. Samalla täytyy kuitenkin uuden valtuutuksen vahvistamisen edellytysten täytyä. Edellä on jo esitetty, että valtuutus voidaan tietyissä tapauksissa kuitenkin vahvistaa, vaikkei valtuuttaja olisikaan vielä menettänyt tosiasiallista kykyään hoitaa asioitaan. Uuden valtuutuksen vahvistaminen edellisen peruuttamisen yhteydessä on siis mahdollista, mutta nämä käsitellään maistraatissa täysin toisistaan erillään (Jalava, henkilökohtainen tiedonanto). Tällöin tulee kuitenkin harkittavaksi valtuuttajan kyky vastaanottaa edellisen valtuutetun laatima päätöstili ja ymmärtää sen merkitys. Uudessa valtakirjassa voidaan toki valtuuttaa uusi valtuutettu ottamaan päätöstili vastaan. Mutta ellei tästä ole nimenomaista määräystä, annetaan päätöstili tiedoksi valtuuttajalle itselleen. Mikäli maistraatti katsoo, ettei valtuuttaja kykene ymmärtämään päätöstilin merkitystä, joudutaan tälle määräämään edunvalvoja tehtävänä ottaa vastaan aiemman valtuutetun laatima päätöstili. (Jalava, henkilökohtainen tiedonanto.)

On myös mahdollista, että edunvalvontavaltuutuksen vahvistamisen jälkeen ilmaantuu toinen henkilö hakemaan saman valtuuttajan tekemää toista valtakirjaa vahvistettavaksi. Mikäli tämä toinen valtakirja on allekirjoitettu vahvistamisen jälkeen, voidaan perustellusti olettaa, ettei valtuuttaja ole kyennyt valtakirjan merkitystä ymmärtämään ja valtuutus jätetään vahvistamatta. Samoin menetellään, mikäli tämä toinen valtakirja on allekirjoitettu ennen vahvistetun valtakirjan allekirjoittamista. Jälkimmäisen valtakirjan tekemisellä katsotaan aiempi valtuutus peruutetun. Monimutkaisempi tilanne syntyy, mikäli toinen valtakirja on allekirjoitettu myöhemmin kuin aiempi valtakirja, mutta ennen aiemman vahvistamista. Asiallisestihan tässäkin tapauksessa aiempi valtuutus

katsottaisiin peruutetuksi, mutta valtuuttajan kyvystä ymmärtää peruuttamisen merkitys ei välttämättä saada selvyyttä. Mikäli valtuuttajaa itseään ei voida kuulla, maistraatti voi pyrkiä selvittämään valtuuttajan tahdon kuulemalla lähiomaisia, todistajia ja valtuutettuja. Ellei kuulemistenkaan avulla saada tietoa valtuuttajan tahdosta, voi maistraatti edellyttää uuden valtuutetun esittämään selvityksen paitsi valtuuttajan kyvystä ymmärtää valtakirjan merkitys myös siitä syystä, miksi uusi valtuutus on tehty. Mikäli maistraatti ei pysty asiaa näidenkään tietojen perusteella ratkaisemaan, pitää maistraatin hakea käräjäoikeudesta valtuuttajalle edunvalvoja tehtävänä selvittää uuden valtuutuksen pätevyys (Jalava, henkilökohtainen tiedonanto.)

5.2 Esteellisyysäännökset

Edellä on esitetty suppeasti mahdollisten esteellisyystilanteiden aiheuttamia ongelmia. Esteellisyysäännösten huomioon ottaminen on kuitenkin niin olennainen osa edunvalvontavaluutuksen tavoitteiden toteutumisessa, että niitä on syytä tarkastella vielä hieman tarkemmin.

Valtakirjassa nimetty varavaltuutettu on tarkoitettu valtuutetun tilapäisten estymisten, kuten sairastumisten ja ennen kaikkea esteellisyystilanteiden varalle. Siksi varavaltuutetun valintaan tulee kiinnittää erityistä huomiota valtakirjaa laadittaessa. Liitteessä 1 on kuvattu tilanteet, joissa valtuutettu on esteellinen edustamaan valtuuttajaa. Samat esteellisyysäännökset pätevät myös varavaltuutettuun ja toissijaiseen valtuutettuun nähden. Suosituttu ajattelutapa näyttäisi olevan, että kaikki valtuutetut nimettäisiin perheen sisäلتä (Jalava, henkilökohtainen tiedonanto). Jos esimerkiksi äiti nimeäisi varti-naiseksi valtuutetuksi vanhimman lapsensa ja varavaltuutetuksi sekä toissijaiseksi valtuutetuksi toiset lapsensa, saatettaisiin esteellisyysäännöksiin kompastua hyvinkin äkkiä. Tavanomaisin esimerkkitilanne voisi olla, että valtuuttajan puoliso, valtuutetun isä, kuolisi. Tällöin sekä vartiainen valtuutettu että varavaltuutettu olisivat esteellisiä edustamaan äitiään kaikissa kuolinpesää koskevissa toimissa. Näin ollen esimerkiksi kuolinpesän jakoa varten pitäisi määrätä holhoustoimilain mukainen edunvalvoja edustamaan äitiä jaossa. Tällaiseen tehtävään määrättyä edunvalvojaa velvoittavat

holhoustoimesta annetun lain säännökset ja kuolinpesän jako tarvitsisi maistraatin luvan. Vastaavia esteellisyystilanteita syntyy merkitykseltään pienemmissäkin oikeustoimissa helposti. Esimerkiksi valtuuttajan auton myyminen valtuutetun lapselle taikka valtuuttajan varojen sijoittaminen valtuutetun nykyisen puolison vävyn yritykseen saavat aikaan vastaavan esteellisyyden. Koska varavaltuutettua tarvitaan juuri esteellisyystilanteissa, olisi varavaltuutetuksi hyvä nimetä luotettava henkilö suvun ulkopuolelta.

Esteellisen valtuutetun tekemä oikeustoimi ei sido valtuuttajaa. Kyseessä on kelpoisuuden ylitys. Mikäli valtuutettu huomaa olevansa esteellinen, tulee tämän ilmoittaa siitä varavaltuutetulle, joka voi oikeustoimen tehdä vahvistuttuaan valtuutuksen maistraatissa. Jos esteetöntä varavaltuutettua ei ole nimetty, voi valtuutettu hakea edunvalvojan määräämistä tehtävää varten. Antila (2007, 101) muistuttaa, että esteellisyyden aiheuttaa jo pelkkä eturistiriidan vaara, vaikka tosiasiallisesti edut eivät ristiriitaan joutuisikaan. Vastuu esteellisyyssäännösten huomioimisesta on siis varsinaisella valtuutetulla. Mutta kuten edellä luvussa 3.5 todettiin, kelpoisuuden ylittämisestä seuraa oikeustoimen pätemättömyys eikä sopimuskumppani saa vilpittömän mielen suoja, vaikkei hän tiennyt eikä hänen pitänytkään tietää kelpoisuuden ylittämisestä. Jotta kelpoisuuden ylittämisestä seurannut pätemättömyys saadaan korjattua, täytyy valtuuttajan tai tälle määrätyn edunvalvojan hyväksyä oikeustoimi jälkikäteen (Antila 2007, 92). Sopimuskumppanin pitäisikin siis mahdollisuuksien mukaan pyrkiä varmistumaan, ettei valtuutettu ole esteellinen oikeustoimen tekemiseen. Vilpittömässä mielessä olleella sopimuskumppanilla on kuitenkin oikeus vahingonkorvaukseen luvussa 3.9 esitetyn mukaisesti.

5.3 Toimiohjeet

Edunvalvontavaltakirjassa valtuuttaja määrittelee ne asiat, joissa valtuutetulla on oikeus tätä edustaa. Valtakirja kertoo siis valtuutetun kelpoisuuden rajat. Valtuuttaja voi kuitenkin antaa valtuutetulle lisäksi erillisiä toimiohjeita. Toimiohjeisiin ei sovelleta valtakirjan muotomääräyksiä, mutta Antilan (2007, 95) mukaan ne olisi kuitenkin syy-

tä laatia kirjallisena sekä allekirjoitettava kahden todistajan läsnä ollessa. Suoraan valtakirjaan tällaisia toimiohjeita ei ole suositeltavaa kirjata. Valtuutetulla saattaa esimerkiksi olla kelpoisuus huoneiston hallintaan oikeuttavien osakkeiden myyntiin, mutta valtuuttaja on voinut antaa ohjeen, ettei niitä saa myydä alle tietyn vähimmäishinnan. On ymmärrettävää, ettei tämän vähimmäishinnan paljastuminen ostajalle ole valtuuttajan edun mukaista. Antila (2007, 95) huomauttaa myös, ettei valtakirjaan olisi suotavaa sisällyttää edes viittausta erillisiin toimiohjeisiin. Tämä saattaisi hänen mukaansa aiheuttaa muun muassa epäselvyyttä siitä, onko sopimuskumppanilla selonottovelvollisuus toimiohjeiden sisällöstä.

Toimiessaan vastoin valtuuttajan antamia toimiohjeita ylittää valtuutettu toimivaltansa. Tehty oikeustoimi on kuitenkin valtuuttajaa sitova, mikäli sopimuskumppani ei tiennyt eikä hänen pitänytkään tietää toimivallan ylityksestä. Näin tehdyn oikeustoimen seurauksena saattaa valtuutetulle kuitenkin syntyä keskinäisen sopimusrikkomuksen perusteella vahingonkorvausvastuu. Vilpilliselle valtuutetulle saattaakin tulla houkutus laatia uudet, oman etunsa mukaiset toimiohjeet valtuuttajan allekirjoitettavaksi valtuutuksen vahvistamisen jälkeen. Onhan mahdollista, että valtuuttaja on vielä vahvistamisen jälkeen kykenevä uusien toimiohjeiden antamiseen. Mahdollisia uusia toimiohjeita ei kuitenkaan tarvitse tuoda maistraattiin vahvistettavaksi, joten valtuuttajan kykyä ymmärtää toimiohjeiden merkitys niiden allekirjoitusvaiheessa ei voida selvittää.

Mikäli toimintakykynsä menettänyttä valtuuttajaa käytetään näin räikeästi hyväksi, saattaa seurauksena olla toki myös valtuutetun rikosoikeudellinen vastuu. Ongelmallisen tilanteesta tekee kuitenkin se, etteivät tällaiset hyväksikäyttötapaukset tule välttämättä esille koskaan. Valtuutuksen lakattua valtuuttajan kuolemaan saattaa hänen oikeudenomistajilleen riittää selvitykseksi pätevän näköiset toimiohjeet eikä valtuutetun kunnian vastainen valtuuttajan ymmärtämättömyyden hyväksikäyttö paljastu lainkaan. Valtuutetun on helppo perustella tekemänsä oikeustoimet valtuuttajan tahdon mukaisiksi vetoamalla kirjallisiin toimiohjeisiin. Kynnys toimiohjeiden moittimiseen on todennäköisesti huomattavasti korkeampi kuin testamentin moittimiseen. Vaikea us-

koa, että esimerkiksi yksinäisen valtuuttajan kuoltua tämän ainoa oikeudenomistaja, Valtiokonttori, lähtisi ajamaan toimiohjeiden moitekannetta valtuutettua vastaan.

5.4 Toimenpiteet valtuutuksen lakattua

Edellä luvussa 3.8 on kerrottu, missä tapauksissa valtuutus lakkaa. Yleisin syy valtuutuksen päättymiseen on valtuuttajan kuolema. Mikäli valtuutettu tekee valtuuttajan kuoleman jälkeen oikeustoimia tämän lukuun, eivät tehdyt oikeustoimet sido valtuuttajan kuolinpesää. Antila (2007, 165) huomauttaa, ettei asiaan vaikuta se, tiesikö valtuutettu tai sopimuskumppani valtuuttajan kuolemasta vai ei.

Valtuutuksen lakattua täytyy valtuutetun luovuttaa valtakirja, hoidettavanaan ollut valtuuttajan omaisuus sekä mahdollisesti päätöstili viipymättä sille, jolla on oikeus omaisuuden vastaanottamiseen. Antilan (2007, 176) mukaan valtuutetulla ei ole kuitenkaan velvollisuutta selvittää, ketkä ovat valtuuttajan kuolinpesän osakkaita. Ellei omaisuutta voida luovuttaa pesän osakkaiden yhteishallintoon, valtuutettu voi luovuttaa omaisuuden sellaiselle kuolinpesän osakkaalle, joka voi huolehtia omaisuudesta. Valtuutetun on kuitenkin ilmoitettava omaisuuden luovutuksesta kaikille niille pesän osakkaille, joiden olinpaikka ja henkilöllisyys ovat selvillä (EVVL 35 §.)

Muistutettakoon, että valtuutetulla on velvollisuus antaa päätöstili tehtävänsä hoitamisesta, ellei valtakirjassa nimenomaisesti tätä velvollisuutta ole poistettu. Päätöstili pitää antaa koko valtuutuksen toimiajalta tai siltä ajalta, jolta aiemmin tiliä ei ole annettu. Päätöstiliä ei anneta maistraatille vaan valtuuttajan oikeuden omistajille. Edunvalvojilla sitä vastoin on velvollisuus antaa päätöstili nimenomaan maistraatille, joka tilin tarkastettuaan antaa sen tiedoksi mahdollisine huomautuksineen oikeuden omistajille. Maistraatilla ei edunvalvontavaltuutuksen lakatessa valtuuttajan kuolemaan ole velvollisuutta edes ilmoittaa valtuuttajan kuolinpesän osakkaille valtuutetun mahdollisesta päätöstilivelvollisuudesta. Todennäköistä onkin, ettei kuolinpesä aina osaa edellyttää valtuutetulta päätöstiliä, koska valtakirjassa ei tästä ole yleensä mainintaa eikä osakkaita tästä automaattisesti informoida.

Maistraatin on tehtävä merkintä holhousasioiden rekisteriin siitä, että valtuutus on lakannut. Tämän lisäksi maistraatilla on velvollisuus pyydettyä antaa tieto valtuuttajan oikeuden omistajille, pesänselvittäjälle tai testamentin toimeenpanijalle kaikista niistä maistraatin asiakirjoissa olevista tiedoista, jotka olisi pitänyt antaa valtuuttajalle itselleen (Antila 2007, 179). Maistraatin toimenpiteet valtuutuksen lakatessa ovat huomattavasti vähäisemmät kuin edunvalvonnan lakatessa. Tältä osin myös maistraatien työtaakka saattaa keventyä. Toisaalta taas, koska pesän osakkailta ei ole maistraatin tarkastamaa päätöstiliä tukena, saattavat osakkaiden epäilyt valtuutetun toiminnasta johtaa kanteiden nostamiseen ja sitä kautta lisätä vastaavasti käräjäoikeuksien asiamäärää.

5.5 Kelpoisuudesta varmistuminen

Edunvalvontavaltuutetun kelpoisuuden määrittää edunvalvontavaltakirjaan kirjattu valtuutetun tehtävä. Oikeustoimi, jonka tekemiseen valtuutetulla ei ole kelpoisuutta, ei sido valtuuttajaa. Edellä luvussa 5.2 käsiteltiin valtuutetun kelpoisuuden ylittämistä esteellisyyden vuoksi, joten tarkasteltavaksi jää valtuutetun tehtävän sisältö ja siitä varmistuminen.

Holhousasioiden rekisteri on julkinen rekisteri, joten kenellä hyvänsä on oikeus 10 euron maksua vastaan saada holhousrekisteriotte kenestä hyvänsä. Edunvalvojathan todistavat kelpoisuutensa nimenomaan holhousrekisteriotteella. Jokaisella on holhous-toimesta annetun lain 67 §:n mukaan oikeus saada tieto siitä, onko tietty henkilö edunvalvonnassa, kuka tämän edunvalvoja on, mikä on edunvalvojan tehtävä ja onko henkilön toimintakelpoisuutta rajoitettu. Edunvalvontavaltuutuksesta annetun lain 27 §:ssä todetaan yllä mainittua pykälää sovellettavan myös valtuutettua, hänen tehtävänsä ja valtuuttajaa koskeviin tietoihin. Loogista olisikin, jos sekä edunvalvojat että valtuutetut voisivat kelpoisuutensa todistaa samalla asiakirjalla. Valtuutetun kelpoisuus ei kuitenkaan välttämättä käy ilmi holhousrekisteriotteesta, sillä valtuutetun tehtävää ei holhousasioiden rekisteriin tarvitse edunvalvontavaltuutuksesta annetun ase-

tuksen 1 §:n mukaan merkitä eikä maistraateille annetun ohjeistuksen mukaan merkitäkään.

Eri tarkoituksiin annettujen holhousrekisteriotteiden yhtenevä ulkoasu lisää väärintäyttöjen todennäköisyyttä. Holhousrekisteriotteet näyttävät samanlaisilta. Toisissa esiintyvät sanat edunvalvoja ja päämies ja toisissa sanat valtuutettu ja valtuuttaja. Edunvalvontatapauksissa edunvalvojan tehtävää koskeva teksti on otteessa mallia: ”Ella Edunvalvoja määrätään suostumuksensa mukaisesti Pekka Päämiehen edunvalvojaksi hoitamaan hänen omaisuuttaan ja edustamaan häntä hänen omaisuuttaan sekä taloudellisia asioitaan koskevissa oikeustoimissa.” Maistraateille annetun ohjeen mukaan edunvalvontavaltuutustapauksissa vahvistamista koskevan tekstin pitäisi olla mallia: ”Maistraatti on vahvistanut edunvalvontavaltuutusta koskevan valtakirjan X.X.200X”, mutta ainakin ensimmäisiä valtuutuksia vahvistettaessa merkinnät saattavat poiketa annetusta ohjeesta ja olla samanmuotoisia kuin edunvalvontatapauksissa.

Vaikka ohjeiden mukainen vahvistamista koskeva teksti ei kerro valtuutetun tehtävän sisällöstä mitään, saattaa se luoda ainakin asiaan tutustumattomalle käsityksen, että valtuutetun oikeudet ovat vastaavanlaiset edunvalvojan oikeuksien kanssa. Edunvalvontavaltuutus ja sen eroavaisuudet edunvalvonnan kanssa eivät ainakaan vielä ole kovin tuttuja monellekaan maallikolle. Myös aiemmin edunvalvojien kanssa sopimuksia tehneet saattavat olla niin tottuneita hyväksymään otteen kelpoisuuden todistamisena, että hyväksyvät sen sitä tarkemmin lukematta myös edunvalvontavaltuutustapauksissa. Saattaakin olla, että sopimuskumppanit luottavat holhousrekisteriotteeseen niin, etteivät pyydä valtakirjaa lainkaan nähtäväkseen. Tällöin he eivät täytä selonottovelvollisuuttaan eikä heillä ole oikeutta vahingonkorvaukseen, mikäli tehty oikeustoimi valtuutetun kelpoisuuden ylittämisen seurauksena ei sidokaan valtuuttajaa.

Edunvalvontavaltuutetun kanssa asioivan pitää aina pyytää vahvistettu valtakirja nähtäväkseen ennen aiotun oikeustoimen tekemistä. Holhousrekisteriotteella ei ole siis oikeutta luovaa merkitystä edunvalvontavaltuutustapauksissa. Selvyiden vuoksi olisi kuitenkin hyvä, jos tämä kävisi ilmi myös valtuutusta koskevasta holhousrekisteriot-

teesta. Lukuisilta väärinkäsityksiltä varmasti välttyttäisiin, jos valtuutusta koskeviin otteisiin lisättäisiin automaattisesti teksti: ”Esitettävä yhdessä alkuperäisen edunvalvontavaltakirjan kanssa”.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tarkastella Lakia edunvalvontavaltuutuksesta sekä pohtia sen vaikutuksia holhousviranomaisen toimintaan. Rajasin työni koskemaan vain omaisuuden ja taloudellisten asioiden hoitoa käsittäviin edunvalvontavaltuuksiin, koska maistraatin rooli valvovana viranomaisena on niiden osalta merkittävä. Esitellessäni uuden lain mahdollisuuksia ja ongelmia vertailin holhoustoimesta annetun lain mukaista edunvalvontaa uuteen edunvalvontavaltuutuksesta annetun lain mukaiseen edustusmuotoon.

Edunvalvontavaltuutus tarjoaa viranomaispainotteiselle edunvalvonnalle kevyemmän ja itsemääräämisoikeutta kunnioittavamman vaihtoehdon. Tätä vaihtoehtoa eivät kuitenkaan pääse hyödyntämään syvästi kehitysvammaiset, alaikäiset eivätkä yksinäiset ihmiset, joilla ei lähipiirissään ole valtuutetuksi sopivaa luottohenkilöä. Siksi en uskoakaan, että edunvalvontavaltuutuksesta annetulla lailla saavutetaan merkittäviä kevennyksiä maistraattien työtaakkaan. Epäilenkin, että uuden lain vaikutukset saattavat olla jopa päinvastaiset. Ne henkilöt, jotka voisivat järjestää asioidensa hoidon perinteisten valtakirjojen avulla ilman viranomaisvalvontaa, laativat niiden sijasta edunvalvontavaltuutuksen. Tämän seurauksena maistraattien kokonaisasiamäärä kasvaa, vaikka tilintekovelvollisuuden puuttumisen takia maistraattien tilintarkastustehtävät hetkellisesti vähenisivätkin.

Edunvalvontavaltuutuksesta annetulla lailla pyritään myös pienentämään toimintakykyä menettävän henkilön taloudellisen hyväksikäytön riskiä. Tämän ajatellaan toteutuvan, koska valtuutus laadittaisiin vielä oikeustoimikelpoisena ja siinä nimettäisiin valtuuttajan luottama henkilö asioita hoitamaan. Väärinkäyttöiltä tuskin pystytään kuitenkaan välttymään. Koska valtuutetun toimintaa ei välttämättä valvota lainkaan, olisi epärealistista kuvitella, ettei puolustuskyvyttömän valtuuttajan hyväksikäyttöä järjestelmän avulla pääsisi tapahtumaan. Jälkikäteen voi olla mahdotonta ottaa kantaa siihen, oliko henkilö oikeustoimikelpoinen valtuutuksen tehdessään, ja nauttiiko valtuutetuksi nimetty todella valtuuttajan luottamusta. Luvussa 4.1 pohdinkin, että valtuutta-

jaa itseään kuulemalla voitaisiin varmistua ainakin näistä, mikäli edunvalvontavaltuutus edellyttäisi toimitettavan maistraattiin heti sen allekirjoittamisen jälkeen.

Parhaimmillaan Laki edunvalvontavaltuutuksesta mahdollistaa joustavan asioiden hoidon ilman raskasta viranomaisvalvontaa sille asetettujen tavoitteiden mukaisesti. Täysin ongelmatonta ei toimiminen edunvalvontavaltuutuksen nojalla välttämättä kuitenkaan ole. Luvussa 5.5 esittämäni epäily holhousrekisteriotteen merkityksestä johtuviin sekaannuksiin on mielestäni perusteltu ja toivoisinkin tähän epäkohtaan kiinnitettävän huomiota, kun lain muutostarpeita arvioidaan.

Mielestäni onnistuin saavuttamaan työlleni asettamani tavoitteet. Sain koottua edunvalvontavaltuutuksen olennaisimmat elementit tiiviiksi tietopaketyksi ja pohdittua sen mahdollisesti mukanaan tuomia ongelmia niin valtuutuksen osapuolille kuin maistraatin holhoustoimelle. Työni tukeutui suurilta osin lakeihin, lakien esitöihin sekä kirjallisuuteen. Käytännön kokemuksia ei aiheesta vielä ole juurikaan saatu. Uskoisin kuitenkin työtäni voitavan hyödyntää, koska tekemäni asiantuntijahaastattelut ovat teoreettisen viitekehyksen vastapainoksi hyvinkin käytännönläheisiä.

Laajemman jatkotutkimuksen tekeminen edunvalvontavaltuutuksesta on tarkoituksenmukaista vasta useamman vuoden kuluttua, kun valtuutuksen vaikutuksista on saatavilla enemmän kokemuksesta tietoa. Mielenkiintoista olisi kuitenkin jo aiemmin lukea tutkimus, jossa pohdittaisiin, miten edunvalvontavaltuutuksesta on informoitu ja miten tämä informointi on onnistunut.

LÄHTEET

Kirjalliset lähteet

Antila, Tuomo 2007. *Edunvalvontavaltuus*. Jyväskylä: Gummerus

Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna 2007. *Edunvalvontavaltuus – uusi oikeudellinen väline*. Muisti 5/2007, 14.

Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna 2006. *Vanhuuden ennakointia – välineenä edunvalvontavaltuus*. Teoksessa Aarnio, Aulis, Kangas, Urpo, Korhonen, Rauno, Mattila, Heikki & Mikkola, Tuulikki (toim.) *Syntymästä kuolemaan, oikeudesta informaatioon*, 149 - 167. Vaajakoski: Gummerus (Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys)

Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna, Juva, Kati & Pirttilä, Tuula 2006. *Dementoituvan ihmisen oikeudellinen toimintakyky ja sen lääketieteellinen arviointi*. *Lakimies* 6/2006, 942 - 970.

Puusaari, Hille 2008. *Edunvalvoja on taloudenpidon talonmies*. *Ohoi* 1/2008, 10-12.

Rantala, Tapio 2008. *Lakineuvot; Edunvalvontavaltuus*. *OP-Pohjola-lehti* 2/2008, 45

Sarja, Mikko 2007. *Perusoikeudet edunvalvonnan laillisuusvalvonnassa*. *Lakimies* 3/2007, 374 – 396.

Virallislähteet ja lyhenteet

HE 52/2006 Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi edunvalvontavaltuutuksesta sekä holhoustoimesta annetun lain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta

HE 45/2008 Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi holhoustoimen edunvalvontapalveluiden järjestämisestä sekä holhoustoimesta annetun lain 8 §:n ja valtion oikeusaputoimistoista annetun lain 6 §:n muuttamisesta

EVVL, Laki edunvalvontavaltuutuksesta 25.5.2007/648

HolTL, Laki holhoustoimesta 1.4.1999/442

Lakivaliokunnan mietintö 29/2006

Oikeusministeriön ohje edunvalvojan palkkion määräytymisestä 3927/33/2001

Valtioneuvoston asetus edunvalvontavaltuutuksesta 25.10.2007/942

Valtioneuvoston asetus holhoustoimesta 10.9.1999

Muut lähteet

Gottberg, Eva 2008. *Edunvalvonnan ajankohtaiset ongelmat*. Luento. Turun yliopisto 13.2.2008.

Jalava, Marjo, henkikirjoittaja. Haastattelu 25.2.2009. Turun seudun maistraatti.

Vasara, Auli, esittelijä. Haastattelu 25.2.2009. Turun seudun maistraatti.

VALTUUTETUN ESTEELLISYYSKAAVIO

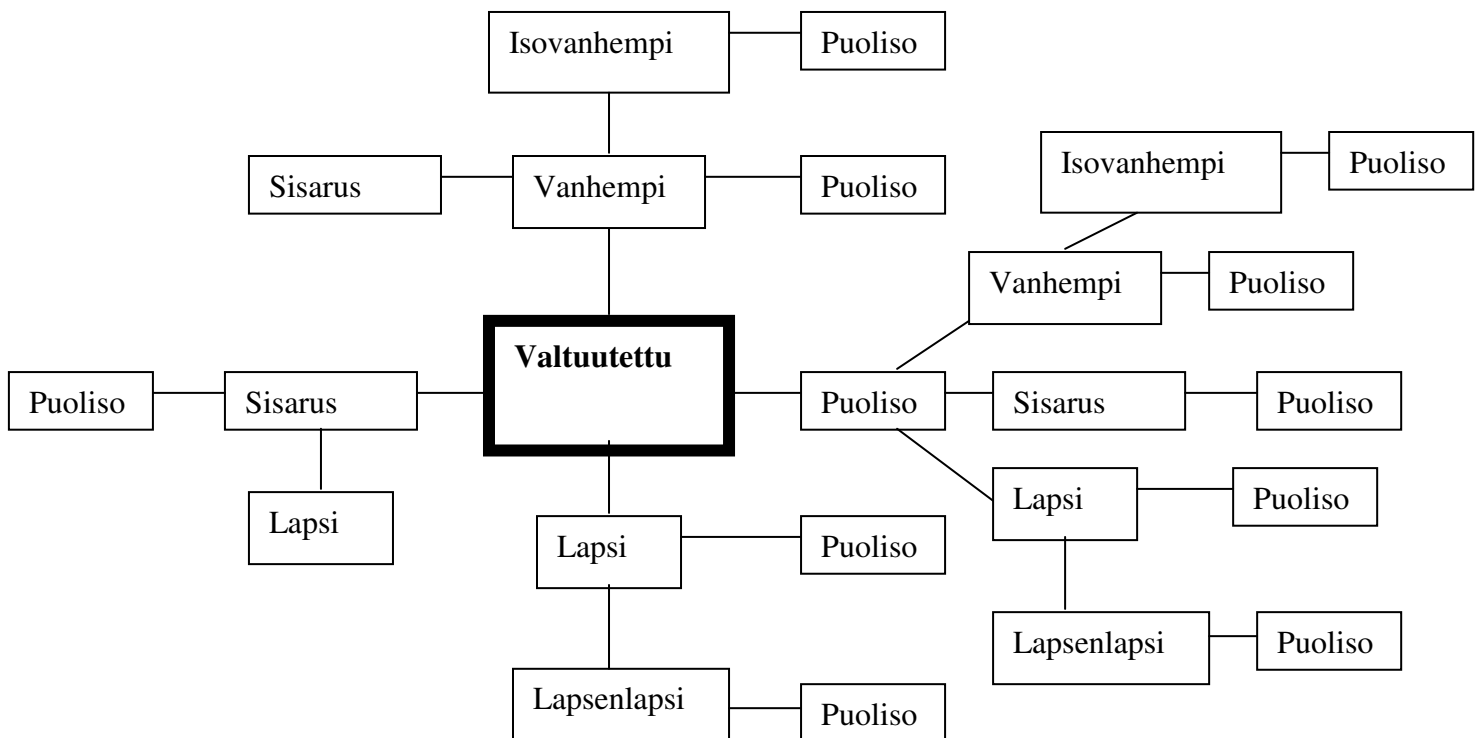
Liite 1

(Turun seudun maistraatti)

Laki edunvalvontavaltuutuksesta 17 §:

Valtuutettu ei saa edustaa valtuuttajaa:

- jos vastapuolena on valtuutettu itse, tai valtuutetun:

- koskee myös avopuolisoita ja puoliskusukalaisia

- kun valtuuttajan ja valtuutetun edut saattavat muusta syystä joutua ristiriitaan keskenään.

LUOTTO - JA RIKOSREKISTERI TIETOJEN TARKASTAMINEN	Annann suostumukseni luotto- ja rikosrekisteritietojen tarkastamiseen	
	☐ Kyllä	☐ En
MUITA VALTUUTETTUA KOSKEVIA TIETOJA	Sukulaisuus tai muu suhde valtuuttajaan	
	Onko edunvalvojaksi valtuutetulla ja valtuuttajalla keskinäistä velkasuhdetta tai takausta?	
	muuta tietoja	
VALTUUTTAJAN PUOLISON TAI MUUN LÄHEISEN YHTEYSTIEDOT		
PÄIVÄYS JA ALLEKIRJOITUS	Päiväys (paikka ja aika)	Allekirjoitus ja nimenselvennys
LIITTEET	<ul style="list-style-type: none"> * lääkärintausunto valtuuttajasta * alkuperäinen vallakirja 	

Laki holhoustoimesta 34 § kohta 10:

Jollei laissa toisin säädetä edunvalvojalla ei ole oikeutta ilman holhousviranomaisen lupaa päämiehensä puolesta luovuttaa tai vastiketta antamalla hankkia asumisoikeusasunnoista annetussa laissa tarkoitettua asumisoikeutta taikka osakkeita tai osuuksia, jotka oikeuttavat hallitsemaan huoneistoa tai muuta osaa rakennuksesta tai kiinteistöstä, lukuun ottamatta 13 kohdan g alakohdassa tarkoitettuja osakkeita tai osuuksia

Laki holhoustoimesta 34 § kohta 13:

Jollei laissa toisin säädetä edunvalvojalla ei ole oikeutta ilman holhousviranomaisen lupaa päämiehensä puolesta antaa rahalainaa tai vastiketta antamalla hankkia sijoituspalveluyrityksistä annetun lain tarkoittamia sijoituskohteita taikka osuuksia yhteisöissä lukuun ottamatta:

- a) varojen tallettamista Euroopan talousalueeseen kuuluvassa valtiossa toimiluvan saaneeseen luottolaitokseen;
- b) valtion, Ahvenanmaan maakunnan, kunnan tai kuntayhtymän liikkeeseen laskemien joukkovelkakirjojen hankkimista;
- c) sellaisten arvopapereiden hankkimista, joilla käydään arvopaperimarkkinalain (495/1989) 1 luvun 3 §:ssä tarkoitettu tavoin julkisesti kauppaa;
- d) osuuksien hankkimista Suomessa rekisteröidyssä sijoitusrahastolain (48/1999) 2 §:n 9 kohdassa mainitun sijoitusrahastodirektiivin mukaisessa sijoitusrahastossa tai sellaisessa sijoitusrahastolain 128 §:n 1 momentissa tarkoitettussa ulkomaisessa yhteissijoitusyrityksessä, joka mainitun 128 §:n 2 momentin mukaan saa markkinoida osuuksiaan Suomessa;
- e) osuuksien hankkimista muussa kuin d alakohdassa tarkoitettussa sijoitusrahastossa, jos rahaston pääomasta rahaston sääntöjen mukaan vähintään kolme neljäsosaa on sijoitettuna a, b ja c alakohdassa tarkoitettuihin talletuksiin, joukkovelkakirjoihin ja arvopapereihin;
- f) a–e alakohdassa tarkoitettuihin rinnastettavien sijoituskohteiden hankkimista, joista valtioneuvoston asetuksella niin säädetään;
- g) sellaisten osakkeiden tai osuuksien hankkimista, joiden tuottaman oikeuden pääasiallisena sisältönä on oikeus kotitaloudessa tavallisesti käytettävän hyödykkeen tai palvelun saamiseen, jos osuuteen ei liity henkilökohtaista vastuuta yhteisön veloista.